

Л ю б о ў У л а д ы к о ў с к а я

МІЖКУЛЬТУРНЫ ДЫЯЛОГ:
амерыканская парадыгма

INTERCULTURAL DIALOGUE:
American Paradigm

Л ю б о ў У л а д ы к о ў с к а я

МІЖКУЛЬТУРНЫ ДЫЯЛОГ:
амерыканская парадыгма

INTERCULTURAL DIALOGUE:
American Paradigm

Мінск
Установа «Міжкультурны дыялог»
2014

УДК 008

ББК 71

У47

Навуковыя рэцэнзенты:

акадэмік *Яўген Бабосаў*,

акадэмік *Міхась Касцюк*

© Уладыкоўская Л. М., 2014

© Установа «Міжкультурны дыялог»,
2014

We should concentrate all our efforts on making Belarus a prosperous and flourishing state. For that, we need to be open to the best achievements of the world society.

The secret to American success is intercultural dialogue that is the precondition to and the result of democracy.

American paradigm of intercultural dialogue is

- Universality, inclusiveness, and tolerance;
- Global standards of life of persons;
- Organic interaction of technology, traditions, and nature;
- Unconditional priority of freedom, life, equality, and justice;
- Dialogical thinking;
- Human and national dignity;
- Simplicity, expediency, functionality;
- Strive for achievements, buoyancy.

Мы павінны прыкласці ўсе намаганні, каб зрабіць нашу Беларусь квітнеючым садам. Неабходная ўмова — быць адкрытымі да лепшага, што назапашана ў свеце.

Сакрэт амерыканскага поспеху — у міжкультурным дыялогу, які з’яўляецца ўмовай і вынікам дэмакратыі.

Амерыканская парадыгма міжкультурнага дыялогу — гэта:

- універсальнасць, усеахопнасць і талерантнасць;
- глабальныя стандарты чалавечага жыцця;
- арганічнае ўзаемадзеянне тэхналогій, традыцый і прыроды;
- безумоўны прыярытэт свабоды, жыцця, роўнасці і справядлівасці;
- дыялагічнасць мыслення;
- чалавечая і нацыянальная годнасць;
- прастата, густоўнасць, мэтазгоднасць і функцыянальнасць;
- імкненне да вяршынь, жыццялюбства.

Змест

Introduction	5
Уступ	8
Частка 1	
Міжкультурны дыялог: сучасныя падыходы і амерыканскія аспекты	
Міжкультурны дыялог у глабальным вымярэнні	11
Дыялагічнасць мыслення	18
Дыялог культур і ў культуры, мова і самабытнасць	20
Міжкультурны дыялог як стратэгія культурнай палітыкі Еўрасаюза	27
Беларускі кантэкст	33
Частка 2	
Шматграннасць амерыканскай парадыгмы міжкультурнага дыялогу	
Сфера свабоды і поспеху	38
Полікультурнасць у сістэме адукацыі ЗША	44
Культурная дыпламатыя	51
Частка 3	
Містэрыя, якую трэба пражыць: прырода, гісторыя, культура	
Міжкультурны дыялог у музеях	54
Нацыянальныя паркі — найлепшая амерыканская ідэя	66
Прэзідэнты	79
Літаратура	87

The author expresses
her gratitude to

The Embassy of the USA in the Republic
of Belarus,

Professor *Vasili Strazhau*,

Professor *Wendy Leeds-Hurwitz*,

Professor *Liudmila Rychkova*

Introduction

Intercultural dialogue is extremely important for Belarus.

It is the only instrument to both «open» our society, our thinking and our mentality and to make our traditional values sustainable and popular.

As a dialogue of cultures, intercultural dialogue can, on the one hand, actualize the issues of national culture and language, which is extremely important for Belarus. On the other hand, it can open up the boundaries of provincialism, backwardness, closeness, and isolation.

As a modern universal value and democratic manner of communication and interaction where human rights and first — and foremost the right to life, equality and freedom — play the most important role, intercultural dialogue introduces Belarus to the best achievements of mankind.

With its reliance on dialogical thinking, intercultural dialogue can be implemented in Belarus as a public and social dialogue — the basis of any democracy and a way to build solidarity and unity of the contemporary Belarusian society.

As a strategy of European cultural policy with its aim is to support and enhance cultural diversity, intercultural dialogue contributes to a more active involvement of Belarus — a European country historically and culturally — in the European and broader Western processes.

As an urgent issue in international practice and research, intercultural dialogue offers a way to integrate Belarusian social sciences into the global progressive mainstream, especially American and European.

As an attributive feature of the Belarusian tradition with its multicultural and democratic character of the legal history, intercultural dialogue should be studied and developed in Belarus more intensively. Of course, it requires deep expertise, and not only intercultural. It is necessary to apply the most modern systemic, interdisciplinary, and integrated approaches, including in terms of a research methodology. It is also important to use of international experience, practice and active partnership.

European and American paradigms of intercultural dialogue have both similarities and differences.

American interculturalism relies on the rich ethnographic material of many nations of the world. On this basis, universal approaches are developed.

The universal character of interculturalism, intercultural dialogue as the manifestation of equality of all people before God and the law — regardless of race, religion, gender, or anything else — laid the foundation of American freedom and democracy, as well as the American state.

American ideology emphasizes the salience of personal freedom. However, it is not so acutely aware of the need for social justice as some European countries. The minimum standard of life in the USA is so high that there is no need to limit the freedom of the capable, the strong and the rich for handing out charity for the inept, the weak, and the poor.

The American phenomena of harmony of national integrity and multiculturalism, freedom and human dignity, civil rights and equality, welfare state, quality of life and culture are unique in the world.

The American federalism combines the benefits of diversity and the delegation of functions with the possibility of a single, unified action for the purposes of the whole Union. Until today, the only developed state of such type and quality is the USA.

If the European paradigm of intercultural dialogue is mainly focused on multiculturalism (providing a strong system of social, cultural and other rights of different groups of people, including ethnic minorities and immigrants) and the leveling of its negative consequences, the American version of multiculturalism has never failed. It has flourished for centuries. It has formed the United States. Today, representatives of any ethnic groups in the United States are first and foremost proud of being Americans!

The American paradigm of intercultural dialogue is determined by global approaches. In comparison with the European paradigm, it relies much more on the dialogue of civilizations and cultural-historical types, as it was elaborated on by Huntington, Toffler, or Fukuyama. Globalism is increasingly becoming a characteristic of the American worldview.

If the European sphere of intercultural dialogue today primarily concerns topics such as immigration, a new cultural community in Europe, EU enlargement, etc., the American paradigm focuses on such topics as strategies to counter polarization in the U.S. and the world, new forms of international education and tourism, worldviews of different peoples of the Americas and their relationship to the Western society.

The key to the American success is openness, willingness and desire to adopt the best in the world. It is also the trust in the unknown. It is belief that it is possible to implement everything that contributes to social progress and better development of human qualities. It is the reliance on the principles of liberty given by God. That is the most reliable support that people have.

This book offers the answers to intriguing questions — what are the similarities between such different countries as the US and Belarus? and why is the American experience of intercultural dialogue is so important for us?

Enjoy!

Аўтар выказвае падзяку
Амбасадзе ЗША ў Рэспубліцы Беларусь,
прафесару *Васілю Стражаву*,
прафесару *Вэндзі Лідз-Гурвіц*,
прафесару *Людміле Рычковай*

Уступ

Міжкультурны дыялог выключна важны для Беларусі.

Гэта адзіны інструмент, які дазваляе «адкрыць» наша грамадства, наша мысленне і нашу свядомасць, адначасова зрабіўшы ўстойлівымі і папулярнымі нашы традыцыйныя каштоўнасці.

Міжкультурны дыялог можа, з аднаго боку, актуалізаваць пытанні нацыянальнай культуры і мовы, што для Беларусі выключна важна, а з другога, разамкнуць межы правінцыялізму, адсталасці, закрытасці і ізаляванасці.

Як універсальная каштоўнасць сучаснага свету і дэмакратычная манера ўсялякага камунікавання і ўзаемадзеяння, дзе правы чалавека, а найперш права на жыццё, роўнасць і свабоду, іграюць галоўную ролю, міжкультурны дыялог далучае Беларусь да лепшых здабыткаў, якімі валодае чалавецтва.

Засноўваючыся на дыялагічнасці мыслення, міжкультурны дыялог можа быць рэалізаваны ў Беларусі як дыялог грамадскі — базіс усялякай дэмакратычнасці і спосаб салідарызцы, яднання сучаснага беларускага грамадства.

Як стратэгія еўрапейскай культурнай палітыкі, дзе за мэту ставіцца падтрымка і пашырэнне культурнай разнастайнасці, міжкультурны дыялог садзейнічае больш актыўнаму ўключэнню Беларусі (якая сама гістарычна і культурна ёсць еўрапейскай краінай) у еўрапейскія і шырэй — заходнія працэсы.

Будучы надзвычай актуальнай з'явай міжнароднай практыкі і сусветных навуковых даследаванняў, міжкультурны

дыялог выступае своеасаблівай формай далучэння беларускай сацыяльнай навукі да прагрэсіўнага сусветнага рэчышча, найперш амерыканскага і еўрапейскага.

Як атрыбутыўная характарыстыка беларускай традыцыі з яе полікультурнасцю і дэмакратычным характарам прававой гісторыі, міжкультурны дыялог павінен вывучацца і развівацца ў Беларусі значна больш інтэнсіўна і пашырана. Патрэбны, канечне, прафесіяналізм і глыбокая кампетэнцыя, і не толькі міжкультурная. Тут належыць выкарыстоўваць самыя сучасныя сістэмныя, інтэрдысцыплінарныя, комплексныя падыходы, у тым ліку ў плане вызначэння метадалогіі правядзення даследаванняў, таксама міжнародную дасведчанасць, практыку і актыўнае партнёрства.

Еўрапейская і амерыканская парадыгмы міжкультурнага дыялогу маюць шэраг агульных і адметных рыс.

Амерыканская міжкультурнасць грунтуецца на багатым этнаграфічным матэрыяле многіх народаў свету і на яго аснове выпрацавала ўніверсальныя падыходы.

Універсальны характар міжкультурнасці, міжкультурны дыялог як роўнасць усіх людзей перад Богам і законам — незалежна ад расы, веравызнання, полу і іншага — лёг у аснову амерыканскай свабоды, дэмакратыі, а таксама самой амерыканскай дзяржавы.

Амерыканская ідэалогія надае велізарнае значэнне асабістай свабодзе, хаця, у сваю чаргу, не так востра адчувае неабходнасць сацыяльнай справядлівасці, як некаторыя еўрапейскія краіны; зрэшты, мінімальны жыццёвы ўзровень у ЗША такі высокі, што няма патрэбы ў абмежаванні свабоды здольных, моцных і багатых дзеля раздачы дабрачынных падачак няўмелым, слабым і бедным.

Амерыканскія феномены гармоніі нацыянальнай цэласнасці і полікультурнасці, свабоды і годнасці асобы, грамадзянскіх правоў і роўнасці, дзяржавы ўсеагульнага дабрабыту, якасці і культуры быту не маюць аналагаў у свеце.

Амерыканскі федэралізм спалучае ў сабе перавагі разнастайнасці і пераходу функцый з магчымасцю адзінага,

аб'яднанага дзеяння ў мэтах, агульных для ўсяго саюзу. Да сённяшняга дня адзінай развітой дзяржавай такога тыпу і якасці з'яўляюцца ЗША.

Калі еўрапейская парадыгма міжкультурнага дыялогу накіравана перш за ўсё на мультыкультуралізм (забеспячэнне моцнай сістэмы сацыякультурных і іншых правоў розных груп людзей, у тым ліку нацыянальных меншасцей і імігрантаў) і нівеліраванне яго негатыўных наступстваў, то ў Амерыцы мультыкультуралізм не пацяраеў краху, ён там добра сябе пачувае спрадвеку і фактычна стаў асновай для фарміравання ЗША. Сёння кожны прадстаўнік любога этнасу ў ЗША ганарыцца перш за ўсё тым, што ён — амерыканец!

Амерыканская парадыгма міжкультурнага дыялогу вызначаецца глабальнымі падыходамі і ў параўнанні з еўрапейскай у значна большай ступені ўключае ў сябе дыялог цывілізацый і культурна-гістарычных тыпаў, як пра тое пісалі амерыканскія даследчыкі Хантынгтан, Тофлер і Фукуяма. Глобалізм усё больш становіцца характарыстыкай амерыканскага светапогляду.

Калі еўрапейская сфера міжкультурнага дыялогу датычыць сёння перш за ўсё такіх тэм, як іміграцыя ў еўрапейскіх краінах, новыя культурныя супольнасці ў Еўропе, пашырэнне ЕС і да таго падобнае, то амерыканская парадыгма ўключае ў сябе найперш тэмы стратэгіі супрацьстаяння палярызацыі ў ЗША і ў свеце, пошуку новых форм міжнароднай адукацыі і турызму, развіцця светапогляду розных народаў Амерыкі, іх стаўленне да заходняга грамадства.

Чым жа падобныя такія розныя ў сацыяльных і культурных адносінах краіны Беларусь і ЗША і чаму нам варта спасцігнуць амерыканскі вопыт міжкультурнага дыялогу, адказы на гэтыя і іншыя інтрыгуючыя пытанні вы знойдзеце ў гэтай кнізе.

Сардэчна запрашаю!

Частка 1

Міжкультурны дыялог: сучасныя падыходы і амерыканскія аспекты

Міжкультурны дыялог у глабальным вымярэнні

Культурныя перспектывы сёння глыбока ўплеценыя ў глабальную палітыку. Культурная свабода выступае жыццёва важнай часткай развіцця чалавека, бо здольнасць выбраць ідэнтычнасць, не губляючы павагі іншага да іншага, — істотная для паўнацэннага быцця.

Культура стала эканамічна ключавым паняццем: музыка, кіно, відэагульні, выяўленчае мастацтва сёння з'яўляюцца часткай паспяховай эканамічнай дзейнасці. Культура не толькі звязаная з нацыянальнымі тэрыторыямі ці этнічнымі групамі, яе межы пашыраны. Творчасці патрабуецца большая прастора для манеўраў, якую не заўсёды можа прапанаваць нацыянальная дзяржава. Мноства вялікіх майстроў культуры, якія альбо не прадстаўнічыя для пануючай нацыянальнай культуры, альбо часта не прызнаюць сябе вялікімі, цалкам іначай акцэптуюцца ў іншых сацыякультурных каардынатах.

Узровень інфармаванасці грамадства адносна культурных працэсаў у глабальным маштабе значна павысіўся. Дэбаты пра міжнацыянальныя спрэчкі, мультыкультуралізм і нацыянальную самасвядомасць надалі культуры адно з цэнтральных месцаў у палітыцы. Сярод самых актуальных і папулярных паняццяў сучаснага свету вылучаюць, безумоўна, — як у тэорыі, так і на практыцы — міжкультурны дыялог.

Дакладная нявызначанасць і неадназначнасць разумення міжкультурнага дыялогу, з аднаго боку, адкрывае магчы-

масці для ўдакладнення палітычнай стратэгіі ў сферы сацыякультурных трансфармацый, а таксама для навуковых пошукаў і аналітычных парадыгмаў, відавочна, аднак, што для даследаванняў міжкulturalнага дыялогу перш за ўсё павінны быць выкарыстаны прынцыпы герменеўтыкі (інтэрпрэтацыі) і феноменалогіі (апісання); з другога боку, часта прыводзіць да падмены паняццяў, калі міжкulturalным дыялогам называюць міжкulturalныя, транскультурныя, кроскультурныя камунікацыі, міжкulturalную кампетэнтнасць, мультыкультуралізм, полікультурнасць, культурную інтэрферэнцыю і іншакulturalныя ўплывы, практыку разнастайных міжнародных абменаў і кантактаў, а таксама міжнародныя адносіны ў цэлым. Усе гэтыя паняцці хаця і блізкага проблемнага поля, аднак цалкам адрозныя.

Паняцце міжкulturalнага дыялогу — складанае, шырокае, неабдымнае. Існуе мноства прац, прысвечаных розным аспектам міжкulturalнага дыялогу, напрыклад, міжкulturalнаму дыялогу і спорту (у плане сацыялізацыі), міжкulturalнаму дыялогу і дызайну, міжкulturalнаму дыялогу і інтэрнэту і г.д.

Пытанні тэрміналогіі кроскультурнага і міжкulturalнага дыялогу даволі падрабязна разглядаліся ў працах Стэфана Даля (Stephan Dahl, 2000, 2004), які звярнуў увагу, што тэрмін «міжкulturalны дыялог» у штодзённым ужытку выкарыстоўваецца занадта адвольна і нехайна нягледзячы на тое, што міжкulturalны дыялог закранае такія важныя праблемы, як ідэнтычнасць і нацыянальныя межы, адрозненні ў сістэмах каштоўнасцей, і гэта пры тым, што велізарная колькасць вызначэнняў паняцця «культура» не можа абмяжоўвацца нейкім «правільным» паняццем культуры [1].

Некаторыя вучоныя, напрыклад, Морын Гірджем (2004) [2] і Ежы Смоліч (2005) [3], лічаць, што міжкulturalны дыялог і сапраўдныя дыялагічна-камунікатыўныя здольнасці даюць магчымасць вырашыць глабальныя палітычныя, сацыяльныя і рэлігійныя канфлікты. Е. Смоліч сцвярджаў, што міжкulturalная камунікацыя, міжкulturalнае тварэнне каштоў-

насцей і міжкультурныя пераўтварэнні могуць уплываць на светаўспрыманне людзей, іх крытычнае мысленне. Расіта Альберт (2006) [4] заўважыў, што, каб вырашыць канфлікт праз міжкультурны дыялог, неабходна засяродзіцца на міжэтычных адносінах, абмежаванні негатыўных стэрэатыпаў і ўрэгуляванні канфліктаў. Іншы, надзвычай істотны аспект міжкультурнага дыялогу датычыць анталагічнай сферы — умення «быць» — аднаго з важнейшых прынцыпаў адукацыі і выхавання сучаснасці. Працэс навучання «быць» пачынаецца з ведання сябе і потым адкрываецца ў адносінах да іншых. У гэтым сэнсе міжкультурная педагогіка становіцца «ўнутранай паездкай». Можна сцвярджаць, што ў навучання «быць» ёсць міжкультурнае значэнне, а ў дыялектычным і экзістэнцыяльным сэнсе навучанне «быць» знаходзіцца паміж, праз і па-за культурамі (Zajda. 2004. p. 84) [5]. У кантэксце падобнага кшталту трансдысцыплінарных даследаванняў можна дасягнуць такога транскультурнага вымярэння, якое дазваляе развіваць сапраўднае, глыбокае разуменне жыцця, свету і цяпімасці.

Міжкультурная камунікацыя патрабуе адкрытасці і гатоўнасці ўдзельнічаць у працэсе, разумення агульных рыс, адрозненняў і наяўнасці таго невядомага, што трэба пазнаваць і даследаваць. Культурная кампетэнтнасць уключае ў сябе меру гэтага разумення, а таксама павагу і прыняцце невядомага і адрознага — галоўныя ўмовы для развіцця ўзаемапрыязных міжкультурных стасункаў, абмену культурным досведам (але не замены аднаго досведу іншым). Узаемнасць і адкрытасць ураўнаважваюць магчымае небяспечнае дамінаванне таго ці іншага боку, у кожнага з якога ёсць уласная перспектыва, з якой мы спрабуем зразумець свет і сябе ў ім. Дзякуючы міжкультурнаму дыялогу мы маем магчымасць у святле ўласных самаканцэпцый патлумачыць нашую выразнасць, звязанасць і ўзаемазалежнасць.

Міжкультурная кампетэнтнасць заўсёды была істотнай і важнай у чалавечых адносінах, і тым больш яна важная сёння, калі неабходнасць пастаянна развівацца і хутка прыстасоўвацца да новых пераўтварэнняў вымагае мець шэраг

ключавых навыкаў, якія дазваляюць вырашаць глабальныя і лакальныя сацыякультурныя праблемы, як мультыкультуралізм, занятасць, міграцыя і іншае. Дыялог і інфармаванае абдумванне неабходны для разумення мэт асабістага і культурнага пераўтварэння і калектыўнага дзеяння.

Свет становіцца ўсё больш узаемазалежным, ушчыльняецца ўзаемадзеянне з людзьмі разнастайных этнічных, рэлігійных, культурных і сацыяльных умоў, таму неабходна развіваць **глабальнае мысленне** і пачуццё **ўзаемнай адказнасці**.

Абавязкі ў міжкультурным дыялогу шматгранныя. Ёсць, напрыклад, абавязак увайсці ў культурную прастору, заняцца тым, што даведаўся пра іншую культуру, прысвяціць час самавывучэнню і спасціжэнню ўласнай культуры, адкрыццю сябе іншым, роўна як і іншымі. Здаровы дыялог павінен быць такі, падчас якога ўсе яго ўдзельнікі самапераўтвараюцца. Так як кожны ўдзельнічае ў падзеях іншага, суб'ектыўная рэальнасць кожнага павялічваецца.

У цэлым сучасная сусветная парадыгма міжкультурнага дыялогу прадстаўлена шырокім спектрам разнастайных канцэпцый, навуковых школ і падыходаў, якія інтэнсіўна развіваюцца ў многіх краінах свету ў межах шматлікіх новаствораных арганізацый, як Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Анталья (Турцыя), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Таронта (Канада), Цэнтр міжкультурнага дыялогу Арэгонаскага ўніверсітэта (ЗША), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Вашынгтон (ЗША), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў Македоніі, Цэнтр кроскультурных даследаванняў у г. Велінгтан (Новая Зеландыя), Аўстралійскі фонд глабальнага дыялогу, Інстытут міру і дыялогу ў г. Вена (Аўстрыя), Таварыства дыялогу ў г. Лондан (Вялікабрытанія), Міжнародны цэнтр міжкультурнага абмену ў г. Сіена (Італія), Нідэрландскі фонд міжкультурнага дыялогу, установа «Міжкультурны дыялог» (Мінск, Беларусь) і іншыя.

Феномен міжкультурнага дыялогу — паняцце не толькі дакладна не акрэсленае, але і выключна шматзначнае: пад

міжкультурным дыялогам, які мае лакальнае, нацыянальнае, транспажнае, міжнароднае і глабальнае вымярэнні, варта разумець перш за ўсё канструктыўны дыялог нацыянальных культур і цэлых цывілізацый; міжэтнічныя, міжканфесійныя камунікацыі, а таксама ўзаемадзеянне субкультур ў межах адной сацыякультурнай прасторы; дыялог сацыяльны (паміж прадстаўнікамі розных прафесійных груп, школ, перакананняў, партый і да таго падобнае), а нават і ўсялякі дыялог паміж дзвюма асобамі — носьбітамі розных светапоглядаў і культурных кодаў.

Верагодна, міжкультурным дыялогам можна назваць любы дыялог розных каштоўнасных сістэм.

Міжкультурны дыялог забяспечвае актыўны ўдзел у глабальным узаемадзеянні, без якога сэння цяжка ўявіць развіццё ў любой сацыяльнай сферы. Засваенне таго лепшага, што напрацавала чалавецтва, і ўклад уласных здабыткаў у сусветную скарбніцу — першачарговая задача кожнага народа, калі толькі ён не хоча стаць сусветным аўтсайдарам, страціць суб'ектнасць і знікнуць з міжнароднай арэны, а потым — і з уласнай зямлі. Міжкультурны дыялог — гэта найперш дыялог паміж культурамі, якія адлюстроўваюць светабачанне, светатварэнне, жыццёвыя каштоўнасці кожнага народа, які выявіў сябе ў панараме жыццёвага гісторыка-культурнага развіцця. Такі дыялог магчымы пры наяўнасці дастаткова моцных суб'ектаў яго вядзення: на нацыянальных мовах, з уласных зямель, пазіцый і інтарэсаў. Вось таму нацыянальная культура можа выступаць асноўным суб'ектам сучаснага дыялогу культур у міжнародным яго вымярэнні, да таго ж дыялог культур магчымы ў выпадку, з аднаго боку, адсутнасці супрацьстаяння, а з другога, — вернасці ўласным традыцыям і павагі да іншых. Менавіта такое разуменне міжнароднага дыялогу, калі прызнаецца права на адметнасць і ў культурнай разнастайнасці бачыцца каштоўнасць, ляжыць у аснове многіх міжнародных актаў, у тым ліку шматлікіх дэкларацый ЮНЕСКА.

Міжкультурны дыялог уключае ў сябе не толькі адпаведны тып узаемадзеяння культур, але дыялог розных груп людзей з уласцівымі ім поглядамі і перакананнямі, а таксама само права на існаванне адрознага, інакшага. Міжкультурны дыялог — гэта такі адкрыты і пачцівы абмен думкамі, які вядзе да глыбейшага разумення і ўспрымання іншых, а значыць, да мірнага, бесканфліктнага вырашэння самых розных пытанняў і праблем. Міжкультурны дыялог можа выступаць інструментам вырашэння або недапушчэння глабальных супярэчнасцей і непаразуменняў з улікам таго, што ён выяўляе сябе як надкультурны, універсальны феномен, які змяшчае элементы, характэрныя для ўсіх народаў і культур, і настойвае на прызнанні роўнай годнасці і роўных магчымасцей, роўнай каштоўнасці людзей, іх пазіцый, перакананняў, веравызнанняў, адкрытым мысленні — усім, што складае аснову чалавечай свабоды і дэмакратыі. Міжкультурны дыялог прадугледжвае гатоўнасць улічваць агульнае і адметнае, хаця б мінімальныя веды адзін пра аднаго, здольнасць знайсці агульную мову для разумення адрозненняў і павягі да іх.

Міжкультурны дыялог — фундаментальная мадэль дэмакратычнай камунікацыі, якая супрацьстаіць насіллю і вучыць жыць мірна і канструктыўна ў полікультурным свеце, служыць інструментам дасягнення кансенсусу і недапушчэння канфліктаў дзякуючы павазе да чалавечай асобы і любым праявам яе творчай ініцыятывы. Міжкультурны дыялог садзейнічае грамадскай салідарнасці, талерантнасці, ён не дапускае распаўсюджвання фанатызму, ізаляванасці, ксенафобіі.

Умоўна міжкультурны дыялог як працяглы працэс мае наступныя стадыі:

- пры наяўнасці непаразуменняў ці канфліктаў людзі вырашаюць наладзіць дыялог;
- людзі аб'ядноўваюцца, каб размаўляць, прычым на ранніх стадыях размовы могуць быць занадта эмацыянальнымі, калі выказваюцца прэтэнзіі;

- акрэсліваюцца самыя неадкладныя праблемы, ідэнтыфікуюцца магчымыя шляхі вырашэння;
- праектуецца сумесны сцэнарый на аснове ацэнкі рэсурсаў, пераадолення перашкод і мінімізацыі рызыкі;
- узгоднены сцэнарый бяруць у рукі тыя, хто можа яго ажыццявіць і ажыццяўляе.

Глабалізацыя, з аднаго боку, актывізавала ўвесь комплекс глабальных праблем — традыцыйных і сучасных, што стварыла аснову для фарміравання новага мыслення чалавека, новага светапогляду і новых духоўных каштоўнасцей; з другога боку, выклікала да жыцця сучасную ідэалогію планетарнага маштабу — глабалізм, які гэтыя каштоўнасці выяўляе. Глабалізм як ідэалогія ўзнік у межах заходнееўрапейскай культурнай традыцыі ў канцы ХХ ст. Характэрнай яго рысай многія даследчыкі, галоўным чынам расійскія, лічаць разрыў з існуючай традыцыяй, што ў выніку прыводзіць да ўзнікнення ідэалогій антыглабалізму і альтэрглабалізму. У кожным выпадку глабалізацыя пры ўсёй сваёй неадназначнасці можа разглядацца праз новыя магчымасці мыслення і развіцця чалавецтва, а ўніверсалізацыя духоўных каштоўнасцей — як пазітыўны фактар глабалізму. Канструктыўнасць глабалізму выяўляецца ў аб'яднанні чалавечых маральных і духоўных сіл, псіхічнай энергіі ў вышэйшых імкненнях чалавецтва, у неабходнасці выпрацоўкі новай канцэпцыі дыялогу розных сацыякультурных сістэм, у палілогу культурных каштоўнасцей; ва ўніверсальных стандартах правоў чалавека і дэмакратычных асновах жыццядзейнасці; ва ўзнікненні такіх з'яў сусветнай значнасці, як міжнародныя арганізацыі кшталту ААН, міжнацыянальныя творчыя карпарацыі, як Інтэрнэт, міжнародны турызм, полікультурная адукацыя і інш.

Глабалізм — гэта ідэалогія адзінства і ўзаемазалежнасці, агульнай спадчыны і агульнага лёсу чалавецтва. Глабалізм — перадумова для стварэння такіх агульначалавечых каштоўнасцей, як экалагічнае мысленне, добраахвотнае абмежа-

ванне спажывання, прыярытэт якасных характарыстык чалавечага жыцця, узаемаўзбагачэнне культур, шырокае азнаямленне з культурнымі здабыткамі, культурная разнастайнасць. Невыпадкова ў адной з дэкларацый ЮНЕСКА — Усеагульнай Дэкларацыі «Аб культурнай разнастайнасці», прынятай 2 лістапада 2001 г. на 31-й сесіі Генеральнай канферэнцыі ў Парыжы, у артыкуле 7 адзначаецца, што кожны від творчасці чэрпае свае сілы ў культурных традыцыях, але дасягае росквіту ў кантакце з іншымі культурамі.

Да праблем глабальных міжкультурных супярэчнасцей прыцягнуў увагу сусветнай грамадскасці прафесар Гарвардскага ўніверсітэта С. Хантынгтан у сваёй добра вядомай працы «Сутыкненне цывілізацый», дзе ён абсалютна слушна падкрэсліў, што ў бліжэйшы час адзінай цывілізацыі не складзецца і кожнай давядзецца прыкладаць намаганні для разумення астатніх і вучыцца суіснаваць з імі [6].

Апісваючы разрозненасць сучаснага глабальнага свету і шукаючы спосабы яго яднання, А. Тойнбі прапанаваў устававіць канстытуцыйную кааператыўную сістэму сусветнага ўраду, знайсці дзейсныя кампрамісы (якія могуць вар’іравацца ў залежнасці ад умоў і патрабаванняў, месца і часу) паміж вольнымі прадпрымальнікамі і сацыялізмам, вярнуць свецкія суперструктуры на рэлігійны грунт. Усё гэта разам — даволі амбіцыйныя прадпрыемствы, якія запатрабуюць цяжкай працы і велізарнай мужнасці, перш чым удалася заўважыць хоць нейкае прасоўванне да мэты... [7, с. 45–56]. І падступіцца да рэалізацыі гэтых прадпрыемстваў хаця б у першым набліжэнні магчыма пры задзейнічванні і шырокім разгортванні міжкультурнага дыялогу, які пазбаўляе местачковай перакананасці аб уласнай выключнасці і самаўпэўненай абмежаванасці.

Дыялагічнасць мыслення

Дыялог культур і цывілізацый патрабуе наяўнасці агульнапапяцінага поля, прынятай мадэлі, узору. Ужо ў другой

палове мінулага стагоддзя ў навуковы ўжытак уводзіцца паняцце «парадыгма» [8, с. 47] — тая прынятая мадэль, у межах якой і адбываюцца пэўныя даследаванні. Аднак, як слушна заўважыў К. Попер, нельга адмаўляцца і гнасеалагічнай каштоўнасці тых даследаванняў, якія не прытрымліваюцца акрэсленай праграмы (парадыгмы) [9, с. 323]. Безумоўна, складана весці дыскусію людзям, выхаваным у розных канцэптуальных каркасах, але няма нічога больш плённага, чым такая **дыскусія**, чым **сутыкненне культур**, якое паслужыла стымулам некаторых найвялікшых інтэлектуальных і творчых рэвалюцый.

Важна мець на ўвазе, што значэнне мае не толькі згода як дыялагічны вынік, але і сам адкрыты дыялагічны працэс, накіраваны на глыбейшае разуменне, які можа прывесці не толькі да супрацоўніцтва, але ў некаторых выпадках — і да супярэчнасцей і нават да канфлікту. Сутнасць міжкультурнай камунікацыі — у камунікацыйнай перспектыве, у патэнцыяле дыялогу. Даследаванне ідэнтычнасцей (ад-розненняў) — гэта не адзіны шлях паставіць культурныя праблемы ў цэнтр дыялагічных працэсаў. Тэарэтычнае будаўніцтва развівае канцэпцыю дыялога з міжкультурнай кампетэнтнасцю і супярэчнасцямі ў яго аснове. Нават калі разумець міжкультурны дыялог у такіх тэрмінах, як адкрытасць, уключэнне, роўнасць, міжсуб'ектнасць, застаецца пытанне, ці сапраўды міжкультурны дыялог з'яўляецца ідэальным або ўніверсальным рашэннем міжкультурнага канфлікту.

Міжкультурны дыялог цесна звязаны з этыкай. З праблемамі сацыяльнай справядлівасці звязвае дыялог і еўрапейская «Белая кніга па міжкультурным дыялогу» [10]. Дыялог у розных мовах асацыюецца з пазітыўнымі каштоўнасцямі: гармонія і павага (японская мова), супрацоўніцтва (карэйская мова), адкрытасць і давер (беларуская мова).

У працэсе ўзаемадзеяння розных культурных кодаў вялікую ролю адыгрывае феномен **дыялагічнасці мыслення**, якое суадносіцца з патэнцыялам разумення і разнастайнасці, з

суб'ектнасцю, з прынцыпам адкрытасці, адказнасці — «захоўваючы, змяняць». Маналагічнасць жа мыслення ёсць праймай закрытасці свядомасці, што суадносіцца з аднастайнасцю і амбіцыямі, з адсутнасцю культуры дыялогу.

У сучаснай сацыякультурнай навуцы канцэпцыя Г.-Г. Гадамера [11], згодна з якой усялякі дыялог выяўляе адначасова ўніверсальнасць і ўнікальнасць, арганічна дапаўняецца сцверджаннем М. М. Бахціна [12] пра суб'ектна-суб'ектныя адносіны ўзаемаразумення ў межах дыялогу, а таксама распрацоўкамі М. Бубера [13], паводле якога дыялог узмацняе стваральны, творчы пачатак у культуры. Прычынай антыдыялогу (маналогу) многія даследчыкі (Бубер і іншыя) схільныя называць няздольнасць успрыняць агульнасць людзей, страту асобнай своеасаблівасці і творча-стваральнай актыўнасці.

Падчас дыялогу ўзмацняецца асобны пачатак разам з усведамленнем сябе часткаю супольнасці, у якой чалавек жыве, бо менавіта супольнасць спрыяе раскрыццю самабытнасці, адкрытасці і адказнасці. Вялікае значэнне ў міжкультурным дыялогу маюць адказнасць за сябе і за іншых, прызнанне і «дазвол» на недасканаласць.

Увогуле прынцып адказнасці за развіццё дыялогу носіць універсальны характар.

Калі артэфакты ўласцівыя канкрэтнай самабытнай культуры, яны разавыя, адзінкавыя, то з'явы культуры — універсальныя. Вось тут і выходзяць на першы план праблемы, звязаныя з самабытнасцю нацыянальных культур і моў, што па сутнасці ёсць агульнакультурным узроўнем...

Дыялог культур і ў культуры, мова і самабытнасць

Быццё чалавека і культуры па-за мовай немагчымыя. Для мовы патрэбна яе выкарыстанне, зносіны на ёй, практыкаванні. Слова зараджаецца як зварот да іншага (адсюль роля

камунікацыі ў культуры і мове як яе частцы). Сувязь мовы з нацыянальнай культурай рэалізуецца праз адпаведную карціну свету, праз культурную канатацыю, зместам якой выступае, напрыклад, культурна-нацыянальны сэнс фразеалагізмаў... Культурная самабытнасць народа выяўляецца найперш праз яго мову.

Беларуская мова — фундаментальная каштоўнасць не толькі беларускай нацыі, але і беларускай дзяржавы, якая паўстала на тэрыторыі аднаго дамінуючага этнасу. Шматмоўныя дзяржавы ўтвараліся інакш, напрыклад, Швейцарыя, якую стваралі на сваіх этнічных землях некалькі народаў, ці Аўстрыя, якая ніколі не мела сваёй мовы, у адрозненне ад беларусаў... Менавіта таму шматмоўе Беларусі і шматмоўе згаданых краін — тыпалагічна розныя з’явы. Насамрэч у Беларусі няма шматмоўя (дарэчы нагадаць пра слабое валоданне, напрыклад, англійскай мовай выкладчыкаў універсітэтаў), а ёсць засілле тутэйшага варыянту расійскай мовы, выкліканае сістэмнай русіфікацыяй.

Славутая ідэя пра полікультурнасць і шматмоўнасць беларускага грамадства не адпавядае рэальнасці.

Пісала шматкроць і працягваю паўтараць: аснова беларускай самабытнасці і міжкультурнага дыялогу — нацыянальная мова, яна ёсць выяўленнем сэнсу нашага быцця і апраўданнем нацыянальнага існавання. Мова нашмат больш важная за ўсе палітычныя дыскурсы, разам узятых, як Бог важнейшы за ўсе рэлігіі... Мова павінна быць узведзеная ў абсалютную нацыянальную каштоўнасць незалежна ад функцыянальнай ролі ў жыцці грамадства і незалежна ад колькасці карыстальнікаў ёю. Мова — гэта не толькі сродак камунікацыі, гэта яшчэ адмысловы культурны код і сістэма каштоўнасцей, што ляжыць у аснове суб’ектнасці культуры, якая вядзе дыялог.

Мае калегі часта задаюць пытанне, як мне ўдаецца самарэалізоўвацца: часта бываць за мяжой, ажыццяўляць цікавыя міжнародныя праекты, жыць у адпаведнасці з унутранымі

патрэбамі душы, заўсёды займацца тым, што падабаецца, дакладна ведаць сваё прызначэнне і ісці за ім...

Адказ просты: я маю цвёрдыя і глыбокія перакананні і не здраджваю ім. І адно з такіх перакананняў трымаецца на тым, што варта жыць поўна сёння і не адкладваць важнае на потым, як гэта робяць многія: спачатку напішу ў дысертацыі тое, што сёння не выкліча пытанняў і дапаможа лёгка абараніцца, а ўжо потым распачну сур'ёзную, аб'ектыўную навуку... Ці варта казаць, што такі час, хутчэй за ўсё, не наступіць ніколі... Ну і самае галоўнае — я не належу да расійскай правінцыі, да якой належаць усе расійскамоўныя, што жывуць на тэрыторыі Беларусі. Дастаткова прачытаць навуковыя тэксты расійскамоўных філосафаў Беларусі, яны літаральна нагадваюць тэксты расійскіх філосафаў і цалкам адрозніваюцца ад беларускіх (і еўрапейскіх у цэлым): падыходам да праблемы, моўна-лагічнымі вобразамі, самай логікай мыслення, прыкладамі і яшчэ нечым істотным, што цяжка акрэсліць. Каму цікавая правінцыя?

Я — беларуска, таму жыву ў беларускацэнтрычнай сістэме каардынат і ўсе свае кнігі, выступленні раблю, натуральна, па-беларуску, чым выяўляю беларускую традыцыю, беларускую сістэму светаадчування, беларускі светапогляд і беларускую самабытнасць. Паважаю сябе, наш народ і нашу культуру, таму і адчуваю вялікую маральную сілу, аптымізм, маю на што абаперціся і каго і што прадстаўляць аж на цэлай планеце.

Мова — першая ўмова не толькі нашага выяўлення, але нашай свабоды і незалежнасці, гэта даўно ўжо абгрунтавана даказана, і паўтарацца тут няма сэнсу.

У сітуацыі перакрывавання розных культурных уплываў міжкультурны дыялог «працуе» на дасягненне гармоніі паміж захаваннем уласнай культурнай самабытнасці і адкрытасцю гэтым іншакультурным уплывам, паміж пашыраным гістарычным гарызонтам і звужаным гістарычным бачаннем [14].

Міжкультурны дыялог спалучае ў сабе перавагі разнастайнасці і пераходу функцый з магчымасцю адзінага, аб'яднанага дзеяння ў мэтах, агульных для ўсіх удзельнікаў дыялогу. Кожны суб'ект міжкультурнага дыялогу (у першую чаргу самабытная нацыянальная культура) з'яўляецца своеасаблівай спробай адзінай, вялікай, агульначалавечай творчасці або, калі глядзець на яе рэтраспектыўна, пасля яе завяршэння, своеасаблівым прыкладам адзінага, вялікага агульначалавечага вопыту.

Інтэнсіўныя пошукі вытокаў культурнай самабытнасці пачаліся яшчэ ў другой палове XIX ст., калі адбывалася станаўленне новай гуманітарнай дысцыпліны ў сферы тэарэтычнага пазнання культуры, што, як заўважае сучасны культуролог Валерый Караўкін, пазней падзялілася на этнаграфію, этналогію і антрапалогію [15, с. 33]. Адным з першых выдатных даследчыкаў гэтай сферы быў англійскі даследчык Э. Б. Тайлар, які ў працы «Першабытная культура» даў апісальнае вызначэнне паняцця культуры ў яе шырокім сэнсе, якое пазней лягло ў аснову сучасных падыходаў. На працягу XX ст. склаўся цэлы шэраг нацыянальных антрапалагічных школ. Так, спецыялісты амерыканскай школы вылучаюць культуру як асноўны і аўтаномны феномен гісторыі (культурная антрапалогія). Брытанскай і французскай школам культура разглядаецца не як аўтаномная з'ява, а як адна з функцый соцыуму (сацыял-антрапалогія). Галоўным жа дасягненнем і культурнай, і сацыяльнай антрапалогій сталі вынікі параўнальнага аналізу рэгіянальных культур свету — кроскультурныя даследаванні. Найвялікшы ўклад у кроскультурныя даследаванні XX ст. зрабіў амерыканец Д. Мердок і яго паплечнікі: з 1937 г. пад кіраўніцтвам Д. Мердока пачала складацца «Рэгіянальная картатэка чалавечых адносін» (Human Relations Area Files), у якой змяшчаюцца звесткі пра самыя розныя бакі жыцця многіх народаў свету. Картатэка згрупаваная па дзвюх прыкметах — геаграфічнай і прадметнай. Рэгіянальная класіфікацыя — «Агульнае апісанне культур свету» — дзеліць чалавецтва на восем галоўных геаграфічных рэгіёнаў, якія падраздзяляюцца на мен-

шыя рэгіёны, звычайна па палітычнай прыкмеце; унутры кожнага субрэгіёна вылучаюцца канкрэтныя культурныя вобласці. Са згаданых некалькіх тысяч культур падрабязна прадстаўлены больш за 300. Прадметная класіфікацыя — «Агульнае апісанне культурных матэрыялаў» — уключае 79 вялікіх раздзелаў, кожны з якіх падраздзяляецца на больш канкрэтныя змястоўныя катэгорыі (усяго прадстаўлена 700 рубрык) [16].

Як відаць са згаданай працы, культурная самабытнасць кожнага народа носіць амбівалентны характар: з аднаго боку, прыродны, натуральны, які ўзрастае ў канкрэтны косма-псіха-логас — канкрэтную зямлю, ландшафт, клімат, а разам з тым і ў адпаведнае этнічна-культурнае светаадчуванне, светабачанне, светаўяўленне; з другога боку, духоўна-ідэйны, які фіксуецца адпаведным узроўнем нацыянальнай самасвядомасці і культурнай ідэнтычнасці, а таксама ўнутранай, іманентнай патрэбай (асобы і ўсяго народа) творчасці, самаўяўлення, самаўдасканалення, маральна-духоўнага ўзрастання і духоўнага жыцця ў цэлым, што выдатна карэлюе з самой сутнасцю міжкультурнага дыялогу.

Плённае развіццё культурнай і сацыяльнай антрапалогіі дало магчымасць рабіць шырокія абагульненні і прывяло ўжо ў першай палове XX ст. да фарміравання новай гуманітарнай дысцыпліны, якую Л. А. Уайт назваў культуралогіяй. Калі філасофія культуры адштурхоўваецца ад філасофскай традыцыі асэнсавання культуры як глабальнага агульначалавечага феномена (і яе метадалагічны грунт складаюць разуменне, тлумачэнне, інтэрпрэтацыя на фундаменце пэўных светапоглядных пасылак), то культуралогія — ад канкрэтнага матэрыялу, назапашанага этнаграфіяй, этналогіяй, культурнай і сацыяльнай антрапалогіяй (і яе метадалогія — прычынна-выніковыя тлумачэнні, непрызнанне вызначальнай функцыі светапогляду, арыентацыя на прыродазнаўчыя прынцыпы і нормы пазнання).

Мноства дэфініцый культуры, якія шырока выкарыстоўваюцца як у навуцы, так і ў масавай свядомасці — як штосьці

ўзорнае, павіннае, прыкладнае, а таксама ў публіцыстыцы і палітыцы, не паддаюцца аналізу. Разам з тым большасць з іх вырастаюць з канцэпцыі Цыцэрона (праца «Тускуланскія гутаркі»), дзе культура (абрабляюцца) надзяляецца такім сэнсам і значэннем, якія асацыіруюцца з асветніцтвам, адукацыяй, выхаваннем. Культура ёсць чалавекам створанае, чалавекам устаноўленае, што чалавек аберагае і перадае праз пакаленні. Які чалавек, такая культура. Так як культура служыць ажыццяўленнем «меры чалавека», то праблема сутнасці культуры пераходзіць у праблему сутнасці чалавека [15, с. 45], яго маралі.

У гісторыі філасофскай думкі да ХХ ст. псіхалагічныя карані Добра і Зла прызнаваліся ў аднолькавай ступені дзейнымі, але амаральнасць успрымалася ўсё ж у большай ступені як сапсаванасць, адхіленне ад нормы. У філасофіі ХХ ст. пастаюць пытанні можа быць выяўлена наступным чынам: у якой ступені «Я» чалавека суадносіцца з «Іншым», у такой ступені можна гаварыць пра чалавека. Так сцвярджаюць С. Л. Франк і М. Бубер, які ўвёў паняцце «між», звязанае з патрэбамі асобы (і супольнасці): патрэбай аб'яднання з іншай жывой істотай, суаднясення з ёй; патрэбай пераадолець пасіўнасць існавання — трансцэндэнтаваць сябе; патрэбай укараніцца ў свеце, ідэнтыфікаваць сябе; патрэбай усвядоміць сябе самастойнай велічынёй, набыць саматоенасць; патрэбай духоўна-эмацыянальнай арыентацыі.

Як відаць, ужо па сваёй прыродзе чалавек запраграмаваны на камунікатыўнае ўзаемадзеянне, на дыялог, — як і сама культура, прычым культурныя сувязі могуць быць як непасрэднымі, так і апасродкаванымі. Суаднясенне са светам, якое адлюстроўваецца ў формуле «Я» — «Ты», абазначае адносіны ўзаемнасці, злітнасці, адзінства. Адносіны «Я» — «Яно» абазначаюць уласцівы прыродзе падзел [13].

Х. Артэга-і-Гасэт, калі пісаў пра адзіноту чалавека, падкрэсліваў ўзаемную неабходнасць разумець адзін аднаго і тое, што чалавек ад нараджэння адкрыты для іншага і з'яўляецца альтруістам [17].

У сваю чаргу К. Ясперс сцвярджаў, што ў камунікацыі заключаныя вытокі ісціны, а філасофская вера ёсць верай у камунікацыю; найбольш яркія прыклады філасофскага нявер'я — дэманалогія (імкненне мысліць міфамі і пры іх дапамозе маніпуляваць людзьмі), абагаўленне чалавека (узор дасканалага чалавека, які становіцца правадыром) і нігілізм (адкрытая адсутнасць веры) [18].

Культурныя амбіцыі, якія перашкаджаюць дыялагічнасці мыслення, маюць шэраг гістарычных тыпаў: ксенафобія — нецярпімасць, нянавісць да ўсяго чужога, аж да народафобіі; гендэрны; арыстакратычныя амбіцыі; групавыя амбіцыі; амбіцыі на базе адданасці пэўнай рэлігіі — рэлігійнае супрацьстаянне — рэлігійны дагматызм — фундаменталізм (евангельскі, ісламскі, праваслаўны) [19]; нацыяналізм; ксенафобія; фашызм, антысемітызм; палітычныя амбіцыі; культурны цэнтрызм. Зразумела, усялякая перавага выклікае непрыняцце і нават варожасць, што зусім не садзейнічае камунікацыі і ўзаемаразуменню.

Аб'ектыўна тое, што разуменню паміж культурамі і народамі перашкод няма. Узаемаўплыў, узаемадзеянне этнасаў прыводзяць да фарміравання ў іх агульных рыс, да адзінства духоўнага жыцця, да роднасці культур. Культурны характар носіць і паняцце нацыі, і паняцце патрыятызму, і паняцце самасвядомасці, таму і нацыянальная ідэнтычнасць, і патрыятызм удзельнічаюць у міжкультурным дыялогу.

Такім чынам, міжкультурны дыялог павінен адпавядаць тром крытэрыям: прыярытэт разумення іншых каштоўнасцей перад іх крытыкай, дасягненне высокага ўзроўню дыскусіі, узаемная адкрытасць і праўдзівасць.

Міжкультурны дыялог як стратэгія культурнай палітыкі Еўрасаюза

Культурны плюралізм — цэнтральная тэма ў тэорыі і практыцы дэмакратыі, і гэта датычыць розных краін, у тым ліку і еўрапейскіх.

Павышаная ўвага да міжкультурнага дыялогу — як да праблемы дзяржаўнай палітыкі і кіравання — звязаная з шэрагам супярэчнасцей міжнацыянальнай міграцыі, а таксама глабалізацыі і пагаршэння глабальнага палітычнага клімату пасля 11 верасня 2001 г., — тых фактараў, што паднялі ступень культурнай разнастайнасці да беспрэцэдэнтнага ўзроўню.

На глабальным узроўні ЮНЕСКА зацвердзіў «міжкультурны дыялог» адным з прыярытэтных кірункаў, пачынаючы з прыняцця Усеагульнай дэкларацыі па культурнай разнастайнасці ў лістападзе 2001 г., дзе міжкультурны дыялог разглядаецца як раўнапраўны абмен і дыялог паміж цывілізацыямі, культурамі і народамі, заснаваны на ўзаемаразуменні і павазе да роўнай годнасці ўсіх культур, што з'яўляецца істотнай перадумовай выбудоввання сацыяльнага яднання народаў і краін.

Калі ў 1957 г. Бельгія, ФРГ, Францыя, Італія, Люксембург і Нідэрланды падпісвалі Дамову аб еўрапейскай эканамічнай супольнасці, заснаванай на пашырэнні агульнага рынку, культурнае пытанне ўжо паўставала на «круглых сталах» міжнароднай палітыкі (напрыклад, падчас канферэнцыі еўрапейскіх міністраў культуры, арганізаванай ЮНЕСКА у 1972 г.), і з часам станавілася ўсё больш актуальным, асабліва ў плане важнасці нацыянальна-культурнай спецыфікі і еўрапейскай ідэнтычнасці для далейшай інтэграцыі на еўрапейскім узроўні.

У 1976 і 1979 гг. Еўрапейскі парламент прыняў дзве рэзалюцыі, якія запрашалі прадставіць афіцыйныя прапановы па развіцці культуры; у 1982 г. была прынятая і ў 1983 г. падпісаная дэкларацыя міністраў культуры ЕС аб вывучэнні

магчымасцей культурнага супрацоўніцтва. Еўрасаюзам быў прыняты шэраг і іншых дакументаў, у тым ліку якія датычылі еўрапейскіх сталіц культуры (з 1985 г.). У 1987 г. ў Еўрасаюзе была створана спецыяльная камісія па культурных праблемах, у 1991 г. — першая структура па фінансавай падтрымцы аўдыявізуальнай прамысловасці і г.д. Паўсталі шматлікія культурныя і абменныя праграмы (напрыклад, у 1995 г. — праграма «Erasmus» і іншыя).

Асабліва актывізавалася культурнае пытанне ў пачатку новага тысячагоддзя, калі пачалі прымацца і дзейнічаць спецыяльныя культурныя праграмы, накіраваныя на захаванне культурнай разнастайнасці і міжкультурнага дыялогу, падтрымку культуры як каталізатара творчага патэнцыялу і стымулятара эканамічнага росту, жыццёвага элемента ў сістэме міжнародных адносін Еўрасаюза.

Сёння еўрасупольнасць усё больш цікавіцца культурнымі справамі. Згодна з Еўрабарометрам 2007 г., 89% еўрапейцаў адчувалі павышаную запатрабаванасць культуры на ўзроўні Еўрасаюза, неабходнасць інтэнсіфікацыі культурных абменаў і, адпаведна, міжкультурнага дыялогу [20], хаця сама ідэя Еўропы Айчын пакідае культурную палітыку на разгляд дзяржаў-удзельніц: культурная палітыка павінна ўлічваць гісторыю і сацыяльныя асаблівасці рэгіёна, дзе яна рэалізуецца.

У межах сучаснай культурнай палітыкі Еўрасаюза міжкультурны дыялог разглядаецца як гарантыя і ўмова павелічэння эканамічнага, палітычнага, сацыяльнага, культурнага і творчага патэнцыялу Еўропы. Еўрапейская культурная палітыка засноўваецца на каштоўнасці паняцця і практыцы міжкультурнага дыялогу, які забяспечвае павагу да разнастайнасці і ўзаемаўзбагачэння нацыянальных культур, моў і традыцый, умацаванне еўрапейскай ідэнтычнасці, канструктыўнае і дэмакратычнае ўзаемадзеянне разнастайных сістэм каштоўнасцей (на прынцыпах адкрытасці, роўнай годнасці, камунікацыі, салідарнасці, узаемнай адказнасці), распаўсюджванне этыкі дыялогу і дыялагічнага мыслення ў цэлым, мірнае вырашэнне канфліктаў і супярэчнасцей

(этнічных, лінгвістычных, культурных, рэлігійных і іншых) на лакальным і глабальным узроўнях, пашырэнне межаў і магчымасцей [21].

У Еўрасаюзе культурная палітыка афіцыйна з'яўляецца адным з кірункаў яго дзейнасці пасля падпісання ў 1992 г. Маастрыхцкай дамовы, у якой былі замацаваны палажэнні аб культурным супрацоўніцтве. Пазней шматлікія асобныя ініцыятывы былі аб'яднаныя ў адзіную комплексную праграму «Культура – 2000», якая прадугледжвае сумесную дзейнасць краін Еўрасаюза паводле наступных напрамкаў: захаванне еўрапейскай культурнай спадчыны, падтрымка нацыянальнага рынку культурных каштоўнасцей і індустрыі культуры, сацыяльная падтрымка працаўнікоў культурнай сферы, заахвочванне творчасці і ўдзелу ў культурным жыцці. Выступаючы супраць уніфікацыі і вертыкальнай іерархіі, Еўрасаюз засноўвае культурную палітыку на вядомых прынцыпах «Адзінства ў адрозненні» і «Адзінства ў разнастайнасці». Такая няпростая структура ў цэлым звязаная са складанай самаідэнтыфікацыяй ЕС сярод паняццяў міждзяржаўнасці і наддзяржаўнасці.

Любая культурная палітыка павінна прадугледжваць гісторыю і сацыяльныя асаблівасці таго рэгіёна, дзе яна рэалізуецца, і галоўнае значэнне ў «Еўропе Айчын» маюць рашэнні нацыянальных дзяржаў (як і рашэнні штатаў у Злучаных Штатах Амерыкі, дзе нават адсутнічае пасада Міністра культуры). І ў Еўрасаюзе, і ў ЗША асаблівая ўвага ўдзяляецца рэгіянальнаму развіццю (на гэта робіць акцэнт і сістэма адукацыі) і мясцоваму самакіраванню [14].

Еўрасаюз дэманструе вялікую колькасць стратэгічных прыярытэтаў. Так, падтрымка мастакоў з'яўляецца галоўнай мэтай культурнай палітыкі ў скандынаўскіх краінах, Аўстрыі, Нідэрландах і Люксембургу. Важнасць гуманітарнай адукацыі і сацыяльнага адзінства асабліва падкрэсліваецца ў прыярытэтах Швецыі, Даніі, Фінляндыі, у некаторых Балтыйскіх краінах, Вялікабрытаніі, Францыі і ў Нідэрландах. Ахова і развіццё спадчыны застаюцца вельмі важнымі

для Італіі, Грэцыі, Кіпра і Мальты. Вялікае значэнне эканамічным эфектам культуры надаецца ў Вялікабрытаніі, Даніі, Аўстрыі, Германіі і Нідэрландах.

2008 г. быў абвешчаны еўрапейскім годам міжкультурнага дыялогу, што актывізавала навуковыя і публічныя дэбаты па пытанні сутнасці і перспектывы міжкультурнага дыялогу, рабочая дэфініцыя якога была сфармуляваная як працэс, што ўключае ў сябе адкрыты і пачцівы абмен або ўзаемадзеянне паміж людзьмі, групамі і арганізацыямі з розным культурным фонам або з рознымі светапоглядамі. Сярод мэт міжкультурнага дыялогу — развіццё і глыбейшае разуменне разнастайных перспектывы і метадаў; павелічэнне ўдзелу, а таксама свабоды і здольнасці да выбару; садзеянне роўнасці; актывізацыя творчых працэсаў у Еўропе, якая становіцца ўсё больш культурна разнастайнай.

Як сцвярджаецца ў White Paper («Белая кніга па міжкультурным дыялогу»), толькі дыялог дазваляе людзям жыць у адзінстве і разнастайнасці.. Адсутнасць дыялогу пазбаўляе карысці кожнае новае культурнае адкрыццё, неабходнае для асабістага і сацыяльнага развіцця ў глабальным свеце [10] (Савет Еўропы, 2008: 16).

Зусім нядаўна Беларусь далучылася да «Белай кнігі па міжкультурным дыялогу» (яшчэ 20 гадоў таму — і да Еўрапейскай культурнай канвенцыі 1954 г.), што, аднак, не робіць менш актуальнай неабходнасць выпрацоўкі ўласнай, нацыянальнай культурнай палітыкі. На сённяшні дзень у Савет Еўропы ўваходзяць 47 краін, якія маюць вельмі розныя падыходы да культурнай палітыкі. Згодна з афіцыйным рэзюмэ згаданай Канвенцыі 1954 г., мэта Канвенцыі — развіццё ўзаемаразумення паміж народамі Еўропы і ўзаемнай павагі да іх культурнай разнастайнасці, захаванне еўрапейскай культуры, садзейнічанне нацыянальным укладам у агульную культурную спадчыну Еўропы. Ідэйным працягам Канвенцыі паслужылі асобныя тэматычныя дакументы, як, напрыклад, Еўрапейская канвенцыя аб ахове археалагічнай спадчыны, Еўрапейская канвенцыя аб сумеснай кінавы-

творчасці і іншае. Такім жа асобным дакументам выступае і «Белая кніга па міжкультурным дыялогу».

White Paper падкрэслівае, аднак, адсутнасць яснасці таго, што міжкультурны дыялог мог бы азначаць у практычным плане, а таксама негвалтоўны характар міжкультурнага дыялогу, які павінен выглядаць толькі як адкрытае запрашэнне з захаваннем свабоды. Іншымі словамі, нават пры тым, што міжкультурны дыялог прадугледжваецца як універсальная практыка, гэта павінен быць працэс знізу [10].

Эфектыўны і канструктыўны дыялог паміж людзьмі і культурамі неабходны для любога грамадства з яго адмысловай культурай, калі толькі гэтае грамадства хоча эфектыўна функцыянаваць. Міжкультурная камунікацыя дапамагае лепш зразумець іншыя культуры, шырэй прызнаць каштоўнасці культурнай спадчыны, развівае талерантнасць у дачыненні да розных культурных, лінгвістычных, этнічных і рэлігійных груп. Таму заахвочванне міжкультурнага дыялогу, які адыгрывае фундаментальную ролю ў будаўніцтве Еўропы, дзе людзі не проста суіснуюць, але жывуць разам, — адна з галоўных мэт культурнай палітыкі ЕС. Міжкультурны дыялог дапамагае пазбегнуць расізму, ізаляцыі і дыскрымінацыі імігрантаў. У гэтай сувязі надзвычай актыўна развіваюцца і падтрымліваюцца моўныя праекты, асабліва з улікам таго, што веданне моў стала ключавым фактарам магчымага працаўладкавання імігрантаў.

Паняцце разнастайнасць не тое, што паняццю адметнасць. Разнастайнасць (на чым акцэнт у асаблівую ўвагу ЮНЕСКА) звязаная пераважна з іміграцыяй, мультыкультуралізмам, рытуаламі, міфамі, народнай творчасцю, прыкладным мастацтвам. Арганізацыя ж сацыуму, уключаючы яго палітычную структуру і правы чалавека, гендэрныя ролі, адукацыйную сістэму, рынак працы, ахову здароўя, складае план адрозненняў. Калі разнастайнасць адназначна ацэньваецца як станоўчая з'ява, то адметнасць усё часцей называецца галоўнай прычынай сацыяльных праблем і дэстабілізацыі, асабліва ў аспекце імігрантаў і іх нашчадкаў.

У адной са сваіх прац вядомы амерыканскі даследчык Фрэнсіс Фукуяма звярнуў увагу на тое, што пасля Другой сусветнай вайны еўрапейскія інстытуты прыклалі шмат намаганняў, каб аб'яднаць еўрапейскія краіны. Аднак гэтыя намаганні прадпрымаліся выключна з боку эліт і не атрымалі належнага рэзанансу сярод еўрапейскай грамадскасці. Вынікам міжкультурнага дыялогу, які фактычна быў прапанаваны зверху, стала не культурная сінхранізацыя, а дэстабілізацыя. У якасці альтэрнатывы прафесар Ф. Фукуяма прапанаваў двухэтапнае рашэнне праблемы.

На першым этапе, як лічыць даследчык, належыць прызнаць, што старая мадэль не была паспяховай, асабліва ў такіх краінах, як Нідэрланды ці Вялікабрытанія. Каб прадоўжыць ідэю культурнай разнастайнасці, неабходна і карысна аб'яднацца ў агульную ліберальную культуру, а ад мультыкультуралізму, заснаванага на прызнанні групы і правах групы, варта адмовіцца. Такім чынам, павінны пераважаць працэсы культурнай інтэграцыі, а не мазаічнасці.

Другі этап вырашэння праблемы, згодна з меркаваннем Ф. Фукуямы, датычыць чакання і паводзін супольнасцей большасці ў Еўропе. Нацыянальная самасвядомасць працягвае разумецца, фарміравацца і выпрабоўвацца старымі спосабамі, якія становяцца бар'ерам для тых людзей, якія прыехалі нядаўна, маюць іншае этнічнае паходжанне і рэлігію. У гэтым выпадку ад карэнных еўрапейцаў патрабуецца адказнасць, кампраміс, талерантнасць і роўная да ўсіх павага. Разам з тым, магчымасць прыняцця грамадзянства еўрапейскай краіны імігрантамі павінна цягнуць за сабой абавязак паважаць пануючую культуру, што склалася гістарычна. Правы меншасцей не павінны абмяжоўваць і правы большасцей.

Іншымі словамі, як даводзіць прафесар Ф. Фукуяма, мяжа паміж магчымай разнастайнасцю і недапушчальнымі адрозненнямі павінна быць акрэслена законам, а дапушчальны, прымальны мультыкультуралізм можа быць забяспечаны канструктыўным міжкультурным дыялогам [22].

Так ці інакш, відавочна, што еўрапейскія працэсы інтэграцыі і няспынныя плыні міграцыі з Усходу на Захад робяць пытанне мультыкультуралізму і міжкультурнага ўзаемадзеяння выключна актуальным у Еўропе і патрабуюць уважальных прававых рашэнняў.

Працэсы мультыкультуралізму ў ЗША выглядаюць цалкам іначай. З мазаічных культурных, рэлігійных, этнічных кавалкаў і складаецца амерыканская культура, у рэчышчы якой кожны прадстаўнік уласнай этнічнай культуры з годнасцю і гонарам лічыць і заяўляе, што ён — амерыканец!

Беларускі кантэкст

Міжкультурны дыялог выключна важны для Беларусі як часткі еўрапейскай хрысціянскай цывілізацыі — краіны, якая паводле свайго геапалітычнага становішча і з улікам спецыфікі гістарычнага лёсу і іншых прычын заўжды знаходзілася на перакрываванні розных культурных уплываў. Міжкультурны дыялог надзвычай актуальны для нас найперш у плане дасягнення гармоніі паміж захаваннем беларускай культурнай самабытнасці і адкрытасцю іншакультурным і іншаземным уплывам, а таксама фарміравання адкрытага мыслення як перадумовы адкрытага грамадства. Міжкультурны дыялог можа служыць асновай працэсаў салідарызцыі сучаснага беларускага грамадства, што патрабуе, аднак, апоры на фундаментальныя каштоўнасці беларускай нацыі, у першую чаргу на беларускую мову і беларускую нацыянальную культуру ў цэлым.

Менавіта гэтымі перакананнямі кіраваліся пачынальнікі грамадскай ініцыятывы «Цэнтр міжкультурнага дыялогу» (2010 г.), якая атрымала свой працяг у дзейнасці недзяржаўнай установы «Міжкультурны дыялог», зарэгістраванай 15 чэрвеня 2012 г. ў Мінску. Арганізацыя, якая працуе на беларускай і англійскай мовах і ў якую ўваходзяць навукоўцы і

выкладчыкі ўніверсітэтаў, пісьменнікі, працаўнікі сферы культуры, прадстаўнікі бізнесу, святары і біскупы розных канфесій, ужо паспяхова рэалізавала некалькі важных міжнародных праектаў у сферы міжкультурнага дыялогу, перш за ўсё ў рэчышчы беларуска-амерыканскага ўзаемадзеяння і еўрапейскага вектару.

Пытанні міжкультурных камунікацый распрацоўвае шэраг структурных падраздзяленняў ўніверсітэтаў Беларусі (навукова-даследчая лабараторыя міжкультурнай камунікацыі Дзяржаўнага інстытута кіравання і сацыяльных тэхналогій Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, факультэт міжкультурных камунікацый Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта, кафедра лінгвістыкі і міжкультурнай камунікацыі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта, кафедра культуры мовы і міжкультурных камунікацый Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, кафедра міжкультурнай камунікацыі Інстытута сучасных ведаў імя А. С. Шырокава), дзе міжкультурныя камунікацыі даследуюцца пераважна ў сферы літаратуразнаўча-лінгвістычнай, уласна-культуразнаўчай. Выключную ролю тут адыгрывае мастацкая літаратура: яна аперыруе і карыстаецца сістэмамі нацыянальных каштоўнасцей (у тым ліку мовай), звернута да шырокага кола грамадства, праз пераклады твораў іншых літаратур узмацняе энергетычнае поле ўласнай нацыянальнай культуры і пашырае формы міжкультурнага ўзаемадзеяння.

Беларуская культурная традыцыя носіць дэмакратычны характар, гістарычна яна прадугледжае вяршэнства права, хрысціянскую павагу да асобы і годнасці чалавека, свабоду яго творчага выяўлення. Менавіта таму міжкультурны дыялог іманентна ўласцівы беларускай нацыі, а не толькі абумоўлены прычынамі яе гістарычнай полікультурнасці, поліэтнічнасці і поліканфесійнасці.

Так як Беларусь — краіна пераважна хрысціянская, з каштоўнасцямі і ідэаламі хрысціянскай дабрачыннасці, то фундаментальнай рысай светапогляду беларусаў высту-

пае непрыманне вайны як сродку вырашэння канфліктаў, а асаблівую папулярнасць заўсёды мелі ідэі роўнасці і справядлівасці, спачуванне і разуменне патрэб іншага чалавека. Беларуская ментальнасць — ліберальнага тыпу, яна з далёкага мінулага нясе ў сабе давер да інакшага, адрознага, і ў гэтым яе еўрапейскасць (а не толькі ў геаграфічным плане) і накіраванасць на дыялог.

Такія вядомыя традыцыйныя рысы беларускага менталітэту і нацыянальнай культуры, як талерантнасць, міралюбства і гасціннасць, адкрытасць і накіраванасць на дыялог, мяккасць і някідкасць, адсутнасць рэзкасці і катэгарычнасці форм, пэўная кансерватыўнасць і адданасць традыцыям, цнатлівасць, паэтычнасць, задушэўнасць, высокая духоўнасць, філасафічнасць, глыбокая цікаўнасць, спакойны характар натуральна выяўляюць хрысціянскае светабачанне, што вынікае з гістарычна-геапалітычнай спецыфікі Беларусі, пра што паэтычна-вобразна пісалі беларускія культуролагі і публіцысты пачатку і першай паловы XX ст. Ігнат Абдзіраловіч, Уладзімір Самойла, Вацлаў Ластоўскі, Тамаш Грыб, Леў Гарошка і інш.

Калі браць пад увагу рознабаковы, надкультурны характар дыялогу, які грунтуецца на ўніверсальных, агульных для розных культур каштоўнасцях і ідэалах — як, напрыклад, ідэал свабоды, якім бы розным зместам ён не нападўняўся, — то можна сцвярджаць, што міжкультурны дыялог у значнай ступені — **феномен духоўны**. А духоўнасць выяўляецца не ў масе, натоўпе, якія часцей рэгрэсіўныя, а праз асобу.

Свабода як магчымасць выбару, максімальнага раскрыцця чалавечых здольнасцей і творчай рэалізацыі асобы параджае імкненне да пазнання іншага, любоў да людзей і разнастайных праяў жыцця, гатоўнасць да канструктыўнага ўзаемадзеяння. Пераадольваць біялагічныя путы, недавер да чужога, узвышацца да разумення чалавечай агульнасці, еднасці можна дзякуючы развіццю менавіта духоўнага пачатку.

Беларусь знаходзіцца ў сферы ўплываў праваслаўнай і заходнееўрапейскай цывілізацый, і гэта з'яўляецца амбіва-

лентнай крыніцай унутранага патэнцыялу беларускай культуры: з аднаго боку, беларуская культура на часавым і прасторавым цывілізацыйным узаемаўплыве выпрацавала высокую ступень устойлівасці і здольнасці да культурнамоўнай інтэрферэнцыі з захаваннем «культурнага ядра», якое на працягу некалькіх стагоддзяў служыла гарантам перыядычнага нацыянальна-культурнага адраджэння; з другога ж боку, высокі ўзровень энтрапіі, якім характарызуецца полікультурнае і трансцывілізацыйнае грамадства, тэарэтычна павінен забяспечваць развіццё сацыякультурнай супольнасці праз засваенне новых культурных форм і пераўтварэнне існуючых традыцыйных, што ў беларускім выпадку, аднак, тармазілася прыгнечаннем уласна-беларускай культурнай традыцыі, а ў некаторых выпадках — і традыцыйнай беларускай кансерватыўнасцю. Тут мы назіраем хутчэй не дыялагізм, але пэўную расколатаць, раздвоенасць, як гэтую думку трапна выразіў беларускі пісьменнік Максім Гарэцкі ў назве сваёй аповесці «Дзве душы» (1919). Такая расколатаць, адсутнасць цэласнасці і на ўзроўні персанальным, і на ўзроўні сацыяльным, з аднаго боку, зніжае вагу і магчымасці суб'ектнасці і, такім чынам, прадуктыўнасць і паўнаwartаснасць міжкультурнага дыялогу, з другога ж боку, робіць міжкультурны дыялог асабліва неабходным.

Такім чынам, міжкультурны дыялог — гэта ўніверсальная каштоўнасць сучаснага свету, якая патрабуе міждысцыплінарнага навуковага вывучэння і далейшага практычнага ўвасаблення ў шырокім спектры разнастайных форм.

Міжкультурны дыялог гістарычна і культурна ўласцівы беларускай нацыі, ён з'яўляецца формай грамадскага дыялогу і спосабам салідарызацыі сучаснага грамадства Беларусі на аснове дэмакратычных каштоўнасцей, а таксама ўмацавання нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці шляхам уключэння ў беларускі культурны кантэкст шырокіх слаёў грамадства, а найперш моладзі.

Перадумовамі вядзення міжкультурнага дыялогу выступаюць суб'ектнасць, адкрытае мысленне і дэмакратычныя падыходы. Вынікам канструктыўнага міжкультурнага дыялогу таксама становяцца суб'ектнасць, адкрытае мысленне і дэмакратычныя падыходы — толькі ўжо на новым, вышэйшым узроўні.

Частка 2

Шматграннасць амерыканскай парадыгмы міжкультурнага дыялогу

Сфера свабоды і поспеху

Цэнтр міжкультурнага дыялогу (з чэрвеня 2012 г. — грамадская ўстанова «Міжкультурны дыялог») пачаў сваю дзейнасць з паспяховай рэалізацыі грамадскай ініцыятывы «Беларуска-амерыканскі культурны дыялог: стратэгія развіцця» пры падтрымцы Амбасады ЗША ў Мінску. У межах ініцыятывы з удзелам прадстаўнікоў розных сацыяльных сфер (навука, адукацыя, культура, рэлігія, мас-медыя, бізнес, дыпламатыя, дзяржаўныя ведамствы, грамадзянская супольнасць), школ і перакананняў, што для Беларусі ёсць выпадкам рэдкім, амаль выключным, былі праведзены тры міжнародныя «круглыя сталы» па пытаннях шляхоў развіцця беларуска-амерыканскага грамадска-культурнага дыялогу з улікам еўрапейскага вопыту, агульнаацыянальны творчы конкурс «Амерыканская культура: якая яна?», выдадзена і прэзентавана ў Беларусі, Польшчы, Літве і ЗША калектыўная кніга, прысвечаная стратэгіі развіцця беларуска-амерыканскага культурнага дыялогу, а таксама аўтарская кніга «Адкрыццё маёй Амерыкі, або Навошта беларусам ЗША?», дзе паказаны стэрэатыпныя ўяўленні беларусаў пра ЗША і той сацыякультурны вопыт ЗША, які неабходна выкарыстаць у Беларусі.

Праект засведчыў, наколькі слаба беларускае грамадства знаёмае з амерыканскім сацыякультурным вопытам і ў якой ступені моцна яно ім цікавіцца. Асабліва актуальнай выглядае неабходнасць вызначэння тых форм міжкультурнага дыялогу, якія, засноўваючыся на беларускай культурнай традыцыі і сусветным (амерыканскім і еўрапейскім) вопыце, могуць выступіць каталізатарам фарміравання сучаснага адкрытага мыслення, салідарызацыі беларускага

грамадства на дэмакратычных каштоўнасцях. Важным ба-
чыцца і вывучэнне амерыканскага вопыту міжкультурнага
дыялогу (практычны і навукова-тэарэтычны аспекты),
асабліва ў плане стымулявання і падтрымкі грамадскай ак-
тыўнасці і ініцыятывы «знізу», нацыянальнай салідарнасці
і цэласнасці полікультурнага амерыканскага грамадства
і інш.

Чаму менавіта вопыт ЗША ў сферы міжкультурнага дыялогу
так важны для Беларусі?

Амерыка — самая касмапалітычная краіна: тут усе — замеж-
нікі і дзеці замежнікаў (апроч індзейцаў). Таму Амерыка —
па сваёй сутнасці міжкультурная, яна не змагла б паўстаць
і развівацца, а нават і існаваць без міжкультурнага дыялогу.
Амерыку ў найбольшай ступені характарызуе міжкультур-
насць як універсалізм — тое, што ўласціва ўсім людзям, не-
залежна ад іх культуры і расавай прыналежнасці.

Амерыканская дзяржава — маладая, і гэтым блізкая дзяр-
жаве беларускай.

Амерыканскае грамадства па сваёй сутнасці — полікультур-
нае, як і беларускае грамадства з уласцівай яму гістарычна-
культурнай разнастайнасцю і рознацывілізацыйнымі ўплы-
вамi. У ЗША, у адрозненне ад Еўропы, ідэя мультыкульту-
ралізму не пацярпела крах: прадстаўнікі розных культур
лічаць сябе амерыканцамі, з'яўляюцца вялікімі патрыётамі і
ганарацца сваёй краінай.

Амерыканская парадыгма полікультурнасці ўключае ў сябе
багаты этнаграфічны матэрыял, а амерыканскі міжкульту-
рны дыялог улічвае традыцыі розных народаў свету, выпра-
цаваўшы на іх аснове ўніверсальныя падыходы.

Тут трэба заўважыць, што хаця амерыканцы і беларусы падоб-
ныя наіўнасцю, прастатой і нацыянальнай маладосцю, але на-
цыянальная маладосць у нас розная. Полікультурнасць ЗША і
полікультурнасць беларуская — таксама рэчы малапараўна-
льныя: беларуская дзяржава — усё-такі манаэтнічная, бо бе-
ларусы на сваёй этнічнай тэрыторыі стварылі сваю дзяржаву.

Гістарычна не маючы родавай арыстакратыі, амерыканцы здолелі стварыць найбольш стабільную і ўстойлівую форму дэмакратыі.

У мінулым стагоддзі замест цэнтра, з якога ў знешні свет выпраменьваюцца энергія і ініцыятыва, Еўропа стала цэнтрам, куды сцякаюцца нееўрапейская энергія і ініцыятыва. Да 1914 г. ЗША на працягу трох стагоддзяў былі аб'ектам выпраменьвання еўрапейскай энергіі, амерыканскае насельніцтва было створана жывой сілай Еўропы, іх развіццё залежала ад імпарту еўрапейскіх тавараў і паслуг. Пасля двух сусветных войнаў накіраванасць энергіі змянілася на супрацьлеглую. ЗША ў імгненне вока з самага буйнага ў свеце даўжніка пераўтварыліся ў буйнейшага крэдытара. Амерыка стала новым светам не толькі ў плане геаграфічным, але ў плане станаўлення і развіцця.

Акрамя гістарычных і сацыякультурных перадумоў, Злучаныя Штаты маюць вельмі выгаднае эканоміка-геаграфічнае становішча: і вялікую тэрыторыю, і аддаленасць ад іншых вядучых краін свету, і суседства эканамічна менш развітых Канады і Мексікі, і малазаселенасць, за выключэннем усходніх прыбярэжных тэрыторый і поўдня краіны, і наяўнасць у межах адной краіны розных кліматычных зон, і спрыяльнасць клімату для раслінаводства і жывёлагадоўлі, і амыванне двума акіянамі, і наяўнасць мноства карысных выкапняў (ад нафты да каштоўных металаў), а таксама багатых лясных і хімічных запасаў і інш.

Канкурэнцыю вытрымліваюць пераважна тыя амерыканскія вытворцы, якія выпускаюць або прадукцыю новага, яшчэ не засвоенага сусветнай практыкай тэхнічнага ўзроўню, або штучныя ўнікальныя тавары. Менавіта на гэтым і сфакусавана дзяржаўная тэхналагічная палітыка краіны. ЗША імкнуцца знаходзіцца на самым перадавым участку навукова-тэхнічнага прагрэсу і захоўваць ініцыятыву ў навукова-даследчых і канструктарскіх працах, а таксама ў выпуску новых прамысловых вырабаў.

Практычна на амерыканскую фундаментальную навуку і прыкладныя прамысловыя даследаванні працуе большая частка ўсяго сусветнага патэнцыялу, бо Злучаным Штатам удалося стварыць найбольш спрыяльныя ўмовы для дзейнасці вучоных. Дзяржаўная падтрымка навукі стала ў ЗША прыярытэтам нумар адзін для ўсіх пасляваенных адміністрацый.

Амерыканская сістэма адукацыі — таксама надзвычай развітая, і нават асноўныя прынцыпы Балонскага працэсу (найперш двухступенчатая вышэйшая адукацыя) зарадзіліся яшчэ ў сярэдзіне мінулага стагоддзя менавіта ў Злучаных Штатах. Сёння з усяго свету едуць вучыцца ў Амерыку, дзе сканцэнтраваны магутны навуковы патэнцыял. Па колькасці лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі, як і навуковых адкрыццяў у самых разнастайных сферах, ЗША займаюць лідарскую пазіцыю.

Зразумела, што гістарычныя асаблівасці станаўлення і развіцця ЗША спрыялі фарміраванню **амерыканацэнтрызму** — комплексу ідэй, згодна з якімі Амерыка ўяўляе сабой узор вышэйшых дасягненняў чалавецтва ва ўсіх сферах сацыяльнай рэчаіснасці, у тым ліку і ў культуры. Прыхільнікі амерыканацэнтрызму перакананыя, што ўсе краіны свету ў рэшце рэшт пойдучь тым шляхам эканамічнага і сацыяльна-палітычнага развіцця, якім ідуць ЗША, а амерыканскі лад жыцця і камунікацыйныя сувязі паміж многімі народамі, якія склаліся ў маштабах адной краіны, з'яўляюцца ідэальнымі. Духовныя ж дасягненні амерыканцаў у сучасным свеце значна перавышаюць дасягненні іншых народаў: Амерыка рэалізавала тое лепшае, што было ў культуры Старога Свету, і значна абагнала яго ў сваім культурным развіцці...

Верагодна, усялякая перавага выклікае непрыняцце і нават варожасць, але трэба прызнаць, што ЗША сапраўды з'яўляюцца сусветным лідарам у шматлікіх жыццёвых сферах, і найперш — у галоўнай сферы, сферы чалавечай свабоды.

Сфера свабоды — важная і адказная. Дэмакратыя — не абстрактцыя, яна базіруецца на адпаведных каштоўнасцях.

Дэмакратыя — не ціск і не перамога большасці, а права меншасці (аднак важна, каб і большасць мела правы, іначэй адбудуцца такія непажаданыя з’явы, як перакосы мультыкультуралізму ў некаторых еўрапейскіх краінах, калі імігранцкія групы маюць больш правоў, чым карэнныя насельнікі, і гэтым злоўжываюць).

Свабода, якую няправільна разумеюць, прыводзіць да атамізацыі грамадства, яго дэмаралізацыі і ўпадку, як, напрыклад, у выпадку падтрымкі дрэннага, ухільнага, малога, прымітыўнага, у тым ліку ў межах мультыкультуралізму з яго прыярытэтам меншасцей і паліткарэктнасцю. Калі чалавек сам прыдумляе сабе каштоўнасці, ён можа з цягам часу захапіцца эскалацыяй адхіленняў, іх пашырэннем і папулярызацыяй, і нават атрымаць дзяржаўную падтрымку сваім дзеяннем, як у выпадку з аднаполымі шлюбамі ў некаторых краінах Еўропы. Між тым дэвіянтныя пазіцыі, якія ў хрысціянстве лічацца грахам, разбураюць асобу чалавека, яе цэласнасць, і ў выніку грамадства перастае быць жыццяздольным.

У некаторых пытаннях патрабуецца кансерватызм, які захоўвае не ўчарашняе, старое, непатрэбнае, а асноўныя фундаментальныя пазачасавыя каштоўнасці, створаныя і дадзеныя Богам. Свабода і рэклама адхіленняў, граху, набыўшы тэхнічныя магчымасці для глабальнай кансалідацыі, не сустрэўшы стрымлівання, абмежавання, прадухілення і пакарання за злачынствы супраць прыроды чалавека, актыўна пашыраецца і знішчае маральнае здароўе грамадства. Варта заўважыць, таемнае жаданне распусты, імкненне адмяніць маральныя табу не з’яўляюцца пастулатамі свабоды.

Нават і сёння амерыканская рэчаіснасць у значна большай ступені, чым еўрапейская, абаліраецца на рэлігійныя хрысціянскія каштоўнасці, і на першае месца ставіць незалежнасць і свабоду — адзінае, на чым могуць грунтавацца і рэалізоўвацца фундаментальныя правы чалавека.

Злучаныя Штаты Амерыкі ад самага пачатку паўсталі як краіна полірэлігійная. Хаця ў пострэвалюцыйны перыяд

Першая папраўка да Канстытуцыі забараняла аддаваць перавагу якой-небудзь рэлігіі і ўстанаўліваць яе ў якасці дзяржаўнай, яшчэ да 1776 г. дзевяць з трынаццаці штатаў «устанавілі» ў сябе цэрквы, якія карысталіся дзяржаўнай падтрымкай і грамадскімі фондамі. Аднак жа, паступова асобныя штаты пачалі адыходзіць ад гэтай практыкі і стварылі аднолькавыя ўмовы для функцыянавання многіх цэркваў у межах аднаго штата. Гэта сведчыла пра талерантнае стаўленне да розных груп насельніцтва, хаця евангелічная ліхаманка ахапіла ўсе слаі грамадства: у самым канцы XVIII стагоддзя «Другое вялікае абуджэнне» заклікала амерыканцаў паверыць у хуткае прышэсце Хрыста і ў асаблівую місію Амерыкі.

Афраамерыканцы заснавалі Афрыканскую метадысцкую епіскапальную царкву, узніклі плыні адвентыстаў, мармонаў (мармонства стала адной з амерыканскіх рэлігій, гэта было вучэнне пра саму Амерыку), шматлікія аб'яднанні «фундаменталістаў», «прымітывістаў», «спірытуалістаў». Нацыя становілася ўсё больш разнастайнай у рэлігійных адносінах...

Сёння ЗША з'яўляецца адзінай развітой краінай, дзе для большасці насельніцтва рэлігія іграе вельмі важную ролю ў жыцці. Згодна з афіцыйнымі звесткамі, у 2007 г. 51,3% насельніцтва ЗША назвалі сябе пратэстантамі, 23,9% — католікамі, 12,1% — не належаць да рэлігійных канфесій, 1,7% — мармоны, 1% — іудзеі, 0,7% — будысты, 0,6% — мусульмане.

Выключна разнастайнасць рэлігій сучаснай Амерыкі жывіць полікультурныя настроі і спрыяе ўмацаванню міжкультурнага дыялогу.

Міжкультурны дыялог гістарычна і ўжо іманентна ўласцівы амерыканцам, як тое досыць падрабязна паказана ў кнізе «Адкрыццё маёй Амерыкі, або Навошта беларусам ЗША?» (Л. Уладыкоўская. — Мінск, 2012).

Амерыканская парадыгма міжкультурнага дыялогу носіць у пэўнай ступені не столькі палітыка-культурны, як сацы-

яльна-дэмакратычны характар: само амерыканскае грамадства і амерыканская дзяржава фарміраваліся ва ўмовах і ў кантэксце міжкультурнага дыялогу.

Асаблівае месца ў ЗША надаецца сістэме вышэйшай адукацыі, а дакладней, пошуку адказаў на пытанні, як вышэйшая адукацыя можа спрыяць сацыяльнай і палітычнай справядлівасці, правам чалавека, як падрыхтаваць студэнта да жыцця ў разнастайным і ўзаемазвязаным свеце. Амерыканскае грамадзянскае жыццё патрабуе паляпшэння і актывізацыі, асабліва ў сферы функцыянавання дэмакратыі ва ўсё больш разнастайным грамадстве. **Стратэгічная роля ва ўмацаванні амерыканскай дэмакратыі і развіцці амерыканскай парадыгмы міжкультурнага дыялогу адвядзіцца ўніверсітэтам.**

Полікультурнасць у сістэме адукацыі ЗША

Паняцце «мультыкультуралізм» пачало шырока ўжывацца ў ЗША яшчэ ў пачатку 60-х гадоў мінулага стагоддзя, часцей за ўсё ў кантэксце расавага сепаратызму і этнацэнтрызму з негатыўнай афарбоўкай. Аднак ужо ў 90-х гадах у дачыненні да сацыяпедагагічных з'яў пачаў выкарыстоўвацца тэрмін «плюралістычны мультыкультуралізм» у яго станоўчым значэнні. Вучоныя Стэнфардскага ўніверсітэта абгрунтавалі ў 1987 г. ідэю каштоўнасцей нееўрапейскіх культур (поруч з каштоўнасцямі традыцыйнай заходняй цывілізацыі), калі паўстала пытанне аб уключэнні каштоўнасцей этнічных культур і іх субардынацыі з еўра-амерыканскай культурай у адукацыйна-выхаваўчы працэс. На змену ідэям асіміляцыі прыйшлі ідэі акамадацыі этнічных груп, згодна з якімі самакаштоўнасць кожнай групы падтрымліваецца і паважаецца, уласцівыя ім асаблівасці ацэньваюцца як грамадскае багацце. Замест метафары «Амерыка — плавільны кацёл» была прапанавана іншая метафара: «Амерыка — салатнае блюда». Гэты ідэал не толькі падтрымлівае саму культурную разнастайнасць, але і закладвае асновы для паяднання

шматкультурнага этнічнага досведу ў амерыканскім грамадстве.

Вывучэнне культур розных этнічных груп не абмяжоўваецца разавымі мерапрыемствамі, але накіравана на дасягненне культурнай кампетэнтнасці, якая вызначаецца шэрагам узроўняў: веданне — разуменне — назапашванне вопыту — аналіз — ацэнка — згода — садзеянне сацыяльнай справядлівасці — прыняцце культурнага плюралізму — міжкультурная камунікацыя — перакананасць і ахова — праектаванне і рэалізацыя полікультурнага досведу — актыўнае ўключэнне ў дэмакратычнае вырашэнне праблемы.

Полікультурная адукацыя ў ЗША разглядаецца як аб'ектыўная неабходнасць, якая забяспечвае роўныя магчымасці навучання, веданне іншых культур, уваходжанне на роўных прадстаўнікоў меншасцей у глабальную супольнасць і разам з тым — выхаванне нацыянальнай ідэнтычнасці, схільнасці да кампрамісу, талерантнасці і ўзаемапавагі, прагматычнасці, непрымання сілавых рашэнняў.

Калі раней палову імігрантаў у ЗША складалі еўрапейцы, то ў 80-х гадах мінулага стагоддзя еўрапейцаў было ўжо толькі 10%, астатнія — выхадцы з Лацінскай і Цэнтральнай Амерыкі і Азіі. У асобных гарадах ЗША (Маямі, Хантынгтан Парк і інш.) больш за палову жыхароў складаюць імігранты нееўрапейскага паходжання. У такім мегаполісе, як Нью-Ёрк, выхадцы з Еўропы складаюць усяго 47% насельніцтва. У грамадскіх (публічных) школах Нью-Ёрка вучні размаўляюць амаль на 100 мовах.

Насельніцтва Злучаных Штатаў утварае вялікае мноства этнічных груп — носьбітаў уласных культур. 13%, або каля 32 млн. амерыканцаў, не размаўляюць дома на англійскай мове. Апроч англасаксаў, буйныя групы насельніцтва — афраамерыканцы (30 млн.), лацінаамерыканцы (20 млн.), азіятаамерыканцы (4 млн.), індзейцы (2 млн.). Калі ў 1980 г. да этнічных меншынстваў належаў кожны пяты амерыканец, то ў 1990 г. — ужо кожны чацвёрты, і гэты працэс (змяншэнне долі белага насельніцтва) працягваецца. Так, калі ў

пачатку 1990-х гадоў выхадцы з Азіі склалі каля 3% насельніцтва ЗША, то паводле прагнозаў дэмографіі, да 2050 г. «азіяцкіх» амерыканцаў будзе налічвацца 10%. Імігранты з Лацінскай Амерыкі — таксама вялікая частка насельніцтва ЗША, якая расце надзвычай хутка, актыўна карыстаецца іспанскай мовай і разам з афраамерыканцамі складае каля паловы вучняў гарадскіх грамадскіх (публічных) школ.

Афраамерыканцы з дапамогай выхавання спрабуюць далучыць сябе да культуры Афрыкі, аднак гэтая культура хутчэй ёсць афра-амерыканскай субкультурай, якая адрозніваецца ад культуры любога афрыканскага народа.

Шматгадовае падаўленне культуры індзейцаў абвастрыла іх адмоўнае стаўленне да еўрацывілізацыі і адукацыі, а асобныя, адметныя культурна-адукацыйныя патрэбы індзейцаў часта застаюцца без рэалізацыі.

У ЗША створана прававая база, якая забараняе расавую дыскрымінацыю ў сферы адукацыі. Яшчэ ў 1954 г. Вярхоўны Суд ЗША адмяніў падзел школ паводле расавай прыналежнасці. Ідэяй полікультурнасці прасякнута адна з самых маштабных федэральных адукацыйных праграм — CHAPTER 1 ESEA, якая дзейнічае з 1981 г. Праграма адрасавана дзецям нізкага сацыяльнага ўзроўню і прадстаўнікам этнічных меншасцей, яна прадугледжвае вялікія субсідыі (каля 500 млн. долараў штогод).

Працэсы дэсегрэгацыі ў спалучэнні з працэсамі ўмацавання культурнай тоеснасці далі свае станоўчыя вынікі ў плане ўраўнавання адукацыйнага ўзроўню «каляровага» і белага насельніцтва.

Такім чынам, палітыка полікультурнай адукацыі ў ЗША прайшла дзве стадыі: калі ў 1970–1980-я гады стаяла праблема навучання на роднай мове ў пачатковых класах, то ў пачатку 1990-х гадоў полікультурнае выхаванне ўжо прадугледжвала ўключэнне ў шэраг дысцыплін матэрыялаў пра гісторыю і культуру нацыянальных меншасцей, пачало практыкавацца білінгвістычнае навучанне (з мноствам вараыянтаў), што падтрымліваецца шэрагам федэральных фон-

даў і праграм. У цэлым сацыяльныя і педагогічныя вынікі білінгвістычнага навучання выглядаюць станоўчымі, такое навучанне паляпшае ўмовы паспяховасці школьнікаў, якія абмежавана валодаюць, напрыклад, англійскай і французскай мовамі, навучэнцы, якія ведаюць некалькі моў, аказваюцца больш вынаходлівымі, актыўнымі, дынамічнымі.

У пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя ў ЗША пачалі стварацца і этнацэнтрчныя школы, дзе выкладанне вядзецца ў кантэксце той ці іншай субкультуры і дзе пастаўлены задачы акадэмічнай паспяховасці, дысцыпліны, расавай самапавагі, пашырэнне ведаў пра сваю культуру і яе сучаснае значэнне.

Мультикультурнасць знайшла адлюстраванне ў праграмах і стандартах вышэйшай адукацыі ЗША. Шэраг універсітэтаў мае квоты для лацінаамерыканцаў, афраамерыканцаў і індзейцаў. Нават у студэнцкіх гарадках выпрацоўваюцца навыкі паводзін, заснаваныя на разуменні, цяпці, дыялогу, кампрамісе, самапавазе і павазе да іншых.

Праграмы вышэйшай адукацыі ў ЗША прадугледжваюць развіццё здольнасці прымаць разумныя рашэнні па этнічных пытаннях, фарміраванне ўменняў, неабходных для актыўнага ўдзелу ў жыцці этнічна шматстайнага грамадства. Міжкультурная кампетэнцыя неабходная для паспяховага дзейнасці ў шматнацыянальным асяроддзі, таму полікультурнае выхаванне лічыцца адным з галоўных спосабаў дасягнення цэласнай вышэйшай адукацыі.

Амерыканскі Савет выпрацаваў ў 90-х гадах мінулага стагоддзя дакументы, паводле якіх адукацыйныя праграмы павінны выхоўваць у студэнтаў здольнасць эфектыўна здымаць міжнацыянальныя канфлікты, зніжаць вастрывію рознагалоссяў ва ўніверсітэтах у духу павагі да этнічнага плюралізму. Жыццёва важна, каб сённяшнія студэнты — заўтрашнія лідары — вучыліся эфектыўна ўспрымаць розныя ідэі, каштоўнасці культуры, асабліва з улікам таго факту, што разнастайнасць амерыканскага грамадства няспынна ўзрастае.

Такім чынам, амерыканская сістэма адукацыі ўлічвае расавую, этнічную шматстайнасць студэнтаў і выкладчыкаў, наяўнасць розных моўных і рэлігійных груп; адлюстроўвае культурную разнастайнасць у навучальных планах, у дзеяннях выкладчыкаў, у выніках навучання; стварае ў навучальных установах клімат узаемаразумення і падтрымкі ўсіх этнічных груп, якія прадстаўлены як сярод навучэнцаў, так і сярод выкладчыкаў.

Міжкультурны дыялог даследуецца ў амерыканскіх універсітэтах у кантэксце нацыякультурнага будаўніцтва, развіцця дэмакратыі, глабалізацыі, культурнага ўзаемадзеяння. Напрыклад, у Цэнтры еўрапейскіх даследаванняў Стэнфардскага ўніверсітэта праводзяцца міждысцыплінарныя даследаванні міжкультурнага дыялогу ў кантэксце нацыянальнага будаўніцтва, развіцця і дэмакратызацыі; сучасныя формы праяўлення нацыяналізму і міжкультурны дыялог вывучаюцца ў межах сацыяльнай антрапалогіі ў Гарвардскім універсітэце; міжкультурны дыялог і глабалізацыя даследуюцца ў межах сацыякультурнай антрапалогіі ў Портландскім дзяржаўным універсітэце; этнічнасць, глабалізацыя транснацыяналізм і міжкультурны дыялог сталі аб'ектам вывучэння культурных антраполагаў універсітэта ў Фларыдзе, а сучасныя грамадствы і міжкультурны дыялог — культурных антраполагаў універсітэта Сан-Францыска; міжкультурны дыялог у кантэксце камунікацый вывучаецца ў Аненбергскай школе камунікацыі ўніверсітэта Пенсільваніі і іншых установах.

Увогуле ў Злучаных Штатах функцыянуюць каля трох дзясяткаў арганізацый, дзейнасць якіх звязана з вывучэннем і практыкай міжкультурнага дыялогу: Акадэмія міжнароднага менеджменту і мірабудаўніцтва (г. Вашынгтон, округ Калумбія), Цэнтр вывучэння глабальных камунікацый (універсітэт у Пенсільваніі, штат Філадэльфія), Цэнтр міжкультурных даследаванняў новых мас-медыя (Мак'юдскі ўніверсітэт), Цэнтр міжнароднай адукацыі (Бостан-каледж), Цэнтр міжнародных ініцыятыў, Амерыканскі савет па адукацыі (г. Вашынгтон), Цэнтр лакальных стратэгічных

даследаванняў (універсітэт у Вашынгтоне), Камунікацыя сацыяльных змен (Масачусецкі ўніверсітэт), Савет міжнародных абменаў (г. Вашынгтон), Грынфільдскі міжкультурны цэнтр (універсітэт у Пенсільваніі), Інстытут міжкультурнага дыялогу і канфліктаў (Арэгонскі ўніверсітэт), Інстытут міжкультурных камунікацый (г. Портланд, штат Арэгон), Міжнародная акадэмія міжкультурных даследаванняў (Гавайскі ўніверсітэт), Міжнародная асацыяцыя даследаванняў міжкультурнай камунікацыі (г. Луісвіл, штат Кентукі), Міжнародны інстытут падтрымкі дыялогу (г. Вашынгтон, округ Калумбія), Грамадскі кансорцыум дыялогу (г. Сан-Францыска), Румі Форум (г. Вашынгтон), Таварыства крос-культурных даследаванняў, Міжнародны цэнтр Вудра Вільсана (г. Вашынгтон, округ Калумбія), Інстытут міру (г. Вашынгтон) і інш.

У 2010 г. ў г. Вашынгтон быў заснаваны Цэнтр міжкультурнага дыялогу — цалкам выпадковае супадзенне з адкрыццём аднайменнага Цэнтра міжкультурнага дыялогу ў Мінску ў 2010 г.

Як ветліва расказала дырэктар Цэнтра міжкультурнага дыялогу прафесар Вэндзі Лідз-Гурвідз, ідэя стварэння Цэнтра ўзнікла падчас летняй канферэнцыі па міжкультурным дыялогу, арганізаванай Нацыянальнай асацыяцыяй камунікацый 22–26 ліпеня 2009 г. ў Турцыі. Удзельнікі канферэнцыі адчулі вострую неабходнасць у далейшых даследаваннях у галіне міжкультурнага дыялогу і ўмацаванні сувязей даследчыкаў гэтай сферы. У выніку пасля шэрагу дыскусій вясной 2010 г. былі падрыхтаваны неабходныя дакументы і накіраваны ў Савет Асацыяцыі камунікацый, якая прызначыла дырэктара, а ўжо восенню 2010 г. быў юрыдычна аформлены і сам Цэнтр.

Цэнтр прэзентуе ў першую чаргу даследчыя школы ў галіне камунікацый (прыярытэт маюць удзельнікі Асацыяцыі). У складзе Цэнтра — дырэктар, 10 членаў Праўлення, кожны з якіх прадстаўляе адну з асацыяцый камунікацыі, тэхнічны і сацыямедычны кансультанты. Выканаўчы дырэктар Савета

асацыяцыі адначасова з'яўляецца выканаўчым дырэктарам Цэнтра.

Цэнтр выконвае наступныя місіі: спрыянне наладжванню кантактаў даследчыкаў міжкультурнага дыялогу, пашырэнне міжнародных даследаванняў у сферы міжкультурнага дыялогу, абмен адпаведнай інфармацыяй. Сярод задач Цэнтра — пашырэнне міжнароднага кантэксту міжкультурнага дыялогу і міжкультурнай камунікацыі, аказанне дапамогі ў распаўсюджванні вынікаў навуковых даследаванняў; дапамога зацікаўленым у атрыманні інфармацыі і фінансавання ў сферы міжкультурнага дыялогу; здабыванне мікрагрантаў для міжкультурных даследаванняў, якія дазваляць навукоўцам ажыццяўляць міжнародныя паездкі і ўмацоўваць міжнародныя сувязі.

Дзейнасць Цэнтра накіравана на збіранне інфармацыі, звязанай з міжкультурным дыялогам (у тым ліку шляхам усталёўвання і рэгулярнага абнаўлення спецыяльнага вэб-сайта), садзейнанне кантактам даследчыкаў розных краін, здабыванне фінансавання на даследчыя паездкі.

Як напісала аўтару гэтай кнігі дырэктар Цэнтра ў Вашынгтоне Вэндзі Лідз-Гурвіц, пад міжкультурным дыялогам у іх Цэнтры разумеюць такі **абмен меркаваннямі асоб і груп, адрозных паводле этнічнай, культурнай, рэлігійнай і моўнай прыналежнасці, які патрабуе выслухоўваць адзін аднаго, але не абавязкова заканчваць пагадненнямі.**

Ствараючы Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў Мінску ў 2010 г., мы ставілі перад сабой задачы, звязаныя з беларускай культурнай дыпламатыяй: распаўсюджванне ведаў пра Беларусь, самабытнасць і адметнасць яе культуры, гасстарычныя асаблівасці, захаванне і развіццё культурных традыцый, — паглыбленне міжнародных сувязей, паляпшэнне міжкультурных камунікацый, пашырэнне прысутнасці беларускай культуры (у самым шырокім яе сэнсе) у свеце, вывучэнне перспектыўных шляхоў развіцця беларускай культуры ў сучасных глабальных умовах сацыякультурнай

трансфармацыі, а таксама правядзенне міждысцыплінарных навуковых даследаванняў і прэзентацыя вынікаў. Найбольш важныя даследаванні і папулярызацыя іх вынікаў павінны быць у наступных галінах: феномен беларускай культуры, аналіз сучасных форм яе развіцця і ўзаемадзеяння з іншымі культурамі; прысутнасць беларускай культуры у свеце; міжкультурны дыялог і рэалізацыя ідэй полікультурнасці ў Беларусі; сацыякультурнае ўзаемадзеянне і развіццё ў сучасных умовах глабалізацыі; глабальныя працэсы і духоўнае развіццё грамадства, вызначэнне тэндэнцый глабалізацыі ў Беларусі.

Тыпалогія адрознення амерыканскага Цэнтра міжкультурнага дыялогу і беларускага Цэнтра міжкультурнага дыялогу грунтуецца на задачах, якія стаяць перад сучасным беларускім грамадствам, і ў першую чаргу — перад нашай элітай: умацаванне беларускай суб'ектнасці як ва ўсіх унутраных сферах, так і на міжнародным узроўні.

Сёння ўстанова «Міжкультурны дыялог» засяроджваецца на тэорыі і практыцы ўласна міжкультурнага дыялогу.

Культурная дыпламатыя

Яшчэ адна важная тэма міжкультурнага дыялогу, якая асабліва развіваецца ў межах амерыканскай парадыгмы — гэта культурная дыпламатыя.

Культурная дыпламатыя — гэта абмен ідэямі, інфармацыяй, традыцыямі, вераваннямі і іншымі аспектамі культуры з намерам садзейнічаць узаемаразуменню. Сённяшняя культурная дыпламатыя ўяўляе сабой ажыўленую інавацыйную сферу даследавання, якая паспяхова сцвярджае сябе ў аўтаномнай тэорыі і на практыцы.

На працягу ўсёй гісторыі любы чалавек, які ўзаемадзейнічаў з іншымі культурамі, спрыяў культурнаму абмену, які мог ажыццяўляцца праз мастацтва, спартыўныя спаборніцтвы, літаратуру, музыку, навуку, бізнес, эканоміку. Праз

узаемадзеянне народаў паляпшаліся адносіны сацыяльных супольнасцей, якія варагуюць.

Амерыканская культурная дыпламатыя ўключае на сучасным этапе разнастайны спектр узаемаадносін, у тым ліку культурныя абмены, міжнародныя дэлегацыі (напрыклад, амерыканскіх джазавых паслоў), спартыўныя спаборніцтвы і іншае.

Культурная дыпламатыя валодае ўнікальнай здольнасцю ўплываць на глабальную грамадскую думку і ідэалогію людзей, супольнасцей, культур і краін, дасягаючы паслядоўнай рэалізацыі пяці важнейшых прынцыпаў:

- павага і прызнанне культурнай разнастайнасці і спадчыны;
- глабальны міжкультурны дыялог;
- справядлівасць, роўнасць, узаемазалежнасць;
- абарона міжнародных правоў чалавека;
- глабальны мір.

Як мяккая сіла ў сістэме глабальнай палітыкі, здольная пераканаць праз культуру, каштоўнасці і ідэі, у супрацьлегласць жорсткай сіле, якая ўжывае вайсковую сілу, культурная дыпламатыя не другасная ў адносінах да палітычнай ці эканамічнай дыпламатыі, але хутчэй функцыянуе як унутраны і неабходны іх кампанент.

Нават у прыватным сектары, у бізнесе (а Амерыка, як вядома, — гэта бізнес) культурная дыпламатыя набірае ўсё большыя абароты: у эпоху росту сацыяльнай інфармаванаасці карпарацыі з іх культурна адчувальнымі маркетынгавымі планами і кампаніямі будуць мець станоўчую грамадскую ацэнку, што прынясе непараўнальна большыя прыбыткі.

Частка 3

Містэрыя, якую трэба пражыць: прырода, гісторыя, культура

Амерыканская культурная парадыгма — гэта перш за ўсё ўдалае, гарманічнае спалучэнне **тэхналогіі, традыцыі (гістарычнай і культурнай) і прыроды**. Такое спалучэнне не толькі відавочнае ў ландшафтна-прыродных комплексах, гэта агульны прынцып амерыканскай культурнай палітыкі і міжкультурнага дыялогу.

Амерыканскі міжкультурны дыялог — гэта аснова і вынік дэмакратыі, ён выяўляецца праз глабальныя стандарты чалавечага жыцця, разнастайныя формы свабоды, талерантнасць, правы чалавека, нацыі і культуры, чалавечую і нацыянальную годнасць, патрыятызм, разуменне, што цывілізацыя, народ, культура вызначаюцца вяршынямі, зразумеласць, густоўнасць і функцыянальнасць ва ўсім.

Густоўнасць, напрыклад, выяўляецца ў разнастайных вучільных і музейных афармленнях, калі самі будынкі і нават сметніцы аформленыя ў адпаведнасці з ландшафтам і выглядаюць някідка, як арганічная частка прыроды — і гэта нягледзячы на тое, што амерыканцы адрозніваюць адценні шматлікіх колераў, што адпаведна замацавана ў мове.

Сёння ўсё часцей гаворка вядзецца ўжо не пра дзяржаўнае ці грамадскае ўладкаванне, а пра адпаведнасць глабальным стандартам чалавечага жыцця, і тут Злучаныя Штаты выступаюць безумоўным лідарам. Толькі наведальніцы ЗША, адчула, што жыццё — гэта містэрыя, якую трэба пражыць, а не праблема, якую належыць вырашыць.

Еўрапейцы, якія прыязджаюць працаваць у Амерыку, сцвярджаюць, што ў параўнанні з Еўропай у ЗША суаднясенне цэн і заробкаў нашмат лепшае; тут больш магчымасцей нечага дасягнуць, больш адкрытая і перспектыўная краіна, значна менш карумпіраваная; вялікая тэрыторыя спрыяе частым пераездам з мэтай знайсці лепшую працу і пабудоваць

кар'еру (арэнднае, а не ўласнае жыллё — звыклая справа не толькі для маладых людзей), дамінаванне адной мовы на вялікіх прасторах, адсутнасць моўнага бар'еру таксама садзейнічаюць працоўнай і іншым формам міграцыі ўнутры краіны; Злучаныя Штаты валодаюць апошнімі дасягненнямі і распрацоўкамі ў розных сферах жыцця, гэтая краіна прыцягвае да сябе і сама стварае ўсё самае перадавое, прагрэсіўнае, сучаснае.

Амерыканскія ўстановы і арганізацыі працуюць з усім светам.

Ва ўсім у ЗША адчуваюцца глабальныя падыходы і ўсеахопнасць, бо краіна ўвабрала ў сябе ўвесь свет, усе яго праявы ў вялікай іх разнастайнасці. Разнастайнасць гэтая асабліва добра відаць у амерыканскіх музеях, якія прэзентуюць культуру, гісторыю, прыроду розных мацерыкоў, цывілізацый і краін.

Міжкультурны дыялог у музеях

Паказаць усю разнастайнасць і разнапланавасць ЗША немагчыма, таму для дэманстрацыі сваіх ідэй у прасторавым плане аўтар звярнулася толькі да горада Вашынгтона (ёсць яшчэ штат Вашынгтон) і бліжэйшага да яго штата Вірджыя (дэвіз штата — «Так заўжды бывае з тыранамі») — радзімы ажно васьмі амерыканскіх прэзідэнтаў, спіс якіх пачынаецца Джорджам Вашынгтонам.

Так, паміж мемарыялам А. Лінкальна і Капітоліем (велічным, магутным, стромкім будынкам, які ўсім сваім выглядам выяўляе палёт і сілу) у цэнтры г. Вашынгтон размясціўся вялікі *Нацыянальны музейны комплекс (National Mall)*, які ўключае дзясяткі самых разнастайных музеяў, што дэманструюць прыродна-кліматычныя ўмовы, асаблівасці культурна-гістарычных тыпаў, дасягненні цэлых цывілізацый Захаду і Усходу, Поўначы і Поўдня.

Больш чым праз 230 гадоў пасля таго, як у цэнтры Вашынгтона была запланавана адкрытая прастора для «манументальнага цэнтра» — гарадскога аазіса ўшанавання найбольш знакамітых амерыканскіх лідараў, — 9 лістапада 2010 г. міністрам унутраных спраў Кенам Салазарам і дырэктарам нацыянальных паркаў Джоанам Джарвісам быў падпісаны Пратакол рашэння аб плане Нацыянальнага комплексу, які прадугледжвае яго развіццё на бліжэйшыя 50 гадоў у якасці сімвала нацыі і дэмакратыі, а таксама асветніцкага цэнтра з функцыямі адпачынку.

Амерыканская парадыгма міжкультурнага дыялогу вельмі добра ілюструецца прыкладамі з Нацыянальнага музейнага мола, які прапануе безліч буклетаў пра выстаўкі мастацкіх шэдэўраў розных краін свету — дакладна структураваных паводле тэм, часу, геаграфіі і іншых крытэрыяў. Няма патрэбы, ды і немагчыма апісаць Музейны мол падрабязна, звярну ўвагу чытача толькі на асобныя моманты.

Пасярэдзіне велізарнай плошчы музейнага мола людзі займаюцца фізкультурай, гуляюць у спартыўныя гульні, шпацыруюць, перамяшчаюцца на самакатах: амерыканцы — маладая і бадзёрая нацыя, якая дбае пра здароўе не толькі па прычыне дарагавізны медыцыны.

Увогуле на амерыканскіх вуліцах заўсёды шмат людзей, якія ажыццяўляюць ранішнюю ці вячэрнюю прабежку, па выхадных вольныя пляцоўкі і паркі поўняцца аматарамі пешых прагулак, а розныя, самыя экзатычныя віды спорту — адно з галоўных хобі большасці амерыканцаў. У модзе клопат пра ўласнае здароўе, фізічную форму.

У Беларусі ж, на жаль, усё часцей сустранеш на вуліцы маладых хлопцаў і дзяўчат, якія адкрыта, не толькі не саромеючыся, а наадварот, нібыта выхваляючыся сваёй «раскаванасцю», паляць цыгарэты, не разумеючы, што гэта — анахронізм, прыкрае перайманне таго, што даўно ўжо ў цывілізаваных грамадствах не ў модзе. Гаворка нават не пра тое, што навакольныя насуперак уласнаму жаданню ўдыхаюць тытунёвы дым і невядома дзеля чаго церпяць гэты смурод.

Недалёка ад Нацыянальнага музейнага комплексу знаходзіцца адзін з вашынгтонскіх аэрапортаў, і самалёты, верталёты праносяцца досыць нізка. Цікавае атрымліваецца відавішча: на адным невялікім кавалачку зямлі самая сучасная тэхніка, музеі ці не ўсіх культур свету, максімальная набліжанасць да прыроды, зручнасць і натуральнасць, — вось ён, амерыканскі феномен!

Тут жа каля Капітолія, дзе пачынаецца Першая вуліца (the First), месціцца *Музей батанічнага саду*, які пад ціхую светлую музыку і галасы птушак прапануе ақунуцца ў розныя кліматычныя зоны і палюбавацца адпаведным раслінным багаццем: трапічны вільготны, дзе адразу абдае свежасцю і цяплом, суседнічае з сухім пустынным, які ў кожнага наведвальніка адразу выклікае смагу.

Смітсанаўскі інстытут, створаны ў 1846 г. для павелічэння і пашырэння ведаў, — гэта група музеяў і даследчых цэнтраў, размешчаных у межах Нацыянальнага мола. Нацыянальную класіку прадстаўляюць 137 мільёнаў экспанатаў, што змяшчаюцца ў 19 музеях, 9 навукова-даследчых цэнтрах і ў заапарку; гэта найбуйнейшы ў свеце музейны комплекс падобнага кшталту, які штогод наведвае (цалкам бясплатна) каля 30 мільёнаў чалавек. Частка музеяў размешчана ў штатах Арызона, Мэрыленд, Віргінія, у г. Нью-Ёрк і некаторых іншых месцах, таксама як і 168 філіялаў смітсанаўскіх музеяў.

Смітсанаўскі інстытут стварыў брытанскі вучоны Джэймс Смітсан (памёр у 1829 г.), які пакінуў большую частку свайго багацця пляменніку, і калі той, не маючы нашчадкаў, памёр у 1835 г., уся спадчына цалкам адышла ў распараджэнне Інстытута.

У мастацкіх галерэях размяшчаюцца і вучэбныя класы, і даследчыя лабараторыі, і офісы. У адной з мастацкіх галерэй давялося зазірнуць у адчыненую «малую аўдыторыю» — у музеі пад кіраўніцтвам майстра вучацца маляваць людзі рознага ўзросту — і сярэдняга, і пажылыя, і зусім старыя! Нічога дзіўнага тут няма: уменне радавацца жыццю ў любым узросце і адсутнасць усялякай дыскрымінацыі, у тым

ліку па ўзроставай прыкмеце — разумная і прыемная асаблівасць амерыканцаў.

У амерыканскіх музеях надзвычай утульна, густоўна, стыльна. Напрыклад, у той частцы галерэі, дзе размешчаныя карціны XIII стагоддзя, сцены маюць адпаведны дызайн — у стылі XIII стагоддзя. «Маладзейшыя» экспанаты размешчаныя на «маладзейшых» сценах. Падлога, скурачныя каналы адпаведна белыя, шэрыя, чорныя. Асвятленне яркае, але лампачкі простыя, функцыянальныя, і нішто не адцягвае ўвагі ад экспанатаў.

Паўсюль шмат месца, прастору, экспанаты не цесняцца. Для тых, хто стаміўся і жадае адпачыць, спецыяльна камфортна абсталяваны велізарны пакой для адпачынку, у якім пры жаданні можна і прылегчы.

Надзвычай шмат усходніх, індзейскіх, афрыканскіх музеяў, выставак, экспазіцый: **цэлы свет сустрэўся ў амерыканскай полікультурнасці!**

Шэдэўры ўсходняга мастацтва, як правіла, паўсюль каменціруюцца словамі саміх творцаў, як у выпадку з сучасным кітайскім мастаком Ай Вейвеем: «Для мастакоў і інтэлектуалаў сёння найбольш неабходная відавочнасць сацыяльнай адказнасці, бо гэта якраз тое, што большасць людзей адчувае аўтаматычна. Нават простая абарона сваёй індывідуальнасці — ужо з'ява палітычная... Належыць мець глыбокае разуменне гэтага, каб знайсці сэнс уласнага выяўлення».

Музей культуры амерыканскіх індзейцаў знайшоў сабе прытулак у адным з самых сучасных, гарманічных, плаўных форм будынку, узведзеным, дарэчы, сумесна з камандай індзейскіх архітэктараў і дызайнераў: на чацвёртым паверсе прэзентуюцца вераванні і гісторыя, на трэцім — сучаснае жыццё, на другім — разнастайнасць сучасных плямёнаў, на першым размешчаны прасторныя залы паседжанняў і форумаў з мноствам сцягоў амерыканскіх індзейцаў, дзе адбываюцца разнастайныя індзейскія прэзентацыі, фестывалі і да таго падобнае.

Індзейцы паўстаюць як народ, выключна звязаны з прыродай, з асаблівым укладам жыцця. Каля кожнай экспазіцыі, што ў паўзмроку высвечваюцца зорным небам, стаяць невялікія лаўкі на 3-5 чалавек, каб глядачы маглі камфортна паглядзець спецыяльныя дакументальныя фільмы пра індзейцаў, што дэманструюцца няспынна і найлепшым чынам раскрываюць дадзеную экспазіцыю... Яшчэ адзін нязменны аtryбуt – неназойлівая індзейская музыка, што падкрэслівае сугучча з гукамі тутэйшай прыроды...

Такая ж кампазіцыйная завершанасць пануе і ў *Нацыянальным музеі афрыканскага мастацтва*: экспанаты густоўна аформленыя, падсвечаныя — уся ўвага павінна быць накіраваная толькі на іх дэманстрацыю.

У *галерэі Артура*, дзе прадстаўлены Арабія, Бліжні Усход і іншыя рэгіёны, дамінуюць рамбавідныя формы (у выглядзе ромба зроблены дах, усе ўнутраныя афармленні), між тым, насупраць — у будынку такой жа вышыні і падобнай канструкцыі — дамінуюць круглыя формы, закліканыя адлюстравачь сонечную сутнасць афрыканскага мастацтва.

Будынак Захаду — *мастацкая галерэя заходняга мастацтва* — велічны, агромністы, змяшчае тэматычныя калекцыі карцін еўрапейскіх краін розных школ, кірункаў, часоў, пачынаючы ад трынаццатага стагоддзя. Прадстаўлена шмат карцін мастакоў з Даніі, Нідэрландаў, Іспаніі, Партугаліі, Італіі, большасць датуюцца XV, XVI, XVII стагоддзямі.

У *Нацыянальнай мастацкай галерэі* можна бясплатна ўзяць прыгожа аформленыя кнігі, дзе ў папулярнай форме для дзяцей рознага ўзросту прапануюцца спецыяльна распрацаваныя гульні і практыкаванні, накіраваныя на засваенне і апазнаванне мастацкіх шэдэўраў розных краін свету ўсіх часоў. Такія «Сямейныя гіды» расказваюць таксама пра асаблівасці жыцця і быту дзяцей аналагічнага ўзросту ў Даніі, Іспаніі, Францыі і іншых краінах.

Так, напрыклад, дзіцячая кніга «Італьянскае мастацтва ў Нацыянальнай мастацкай галерэі» з серыі «Сямейны гід» пачынаецца з карты размяшчэння адпаведнай экспазіцыі.

Дзіцяці прапануецца ўявіць, што яно жыве ў 1435 г. ў Сіене (Італія), і хаця пакуль не ўмее чытаць, можа вывучаць розныя цікавыя гісторыі дзякуючы мастацтву, якое акаляе: напрыклад, скульптуры на дзвярах цэркваў ці размаляваныя алтары. Пра ўбачанае прапануецца расказаць Святому Антонію — манаху, які пакідае жыццё ў багаці і раскошы дзеля жыцця ў поспе і малітве. Наступны крок — выбраць з трох абразоў той партрэт Святога Антонія, які паказвае яго як чалавека, які змяніўся, ператварыўшыся ў чалавека набожнага; потым — знайсці выявы, якія дэманструюць, як Святы Антоній шукаў Святога Паўла — першага манаха, што пакінуў звыклае жыццё дзеля малітвы. Ці былі гэтыя пошукі лёгкімі? Што давялося перажыць Святому Антонію? Усё гэта паказана на карцінах. Нарэшце, дзіцяці трэба выбраць адпаведныя словы і скласці іх у паслядоўнасці той духоўнай трансфармацыі.

Цалкам лагічна наступная старонка «Новы дух у мастацтве» вельмі каратка расказвае пра сутнасць эпохі Рэнесансу: 1400-я гады для многіх людзей у Фларэнцыі пераломныя, людзі паверылі, што жывуць у новую эпоху, пазней названую Рэнесансам. Натхнёныя антычнай грэчаскай і рымскай культурамі, фларэнтыйцы сталі даследаваць гісторыю і прыроду. Мастакі пачалі маляваць свае карціны такім чынам, нібы яны глядзяць праз акно на рэальны свет, з праўдападобнымі прасторай і людзьмі. Далей дзецям прапануецца сумесна разгледзець рэнесансныя асаблівасці ў жывапісе: партрэты, якія нагадваюць грамадзян рымскіх часоў, грэчаскую і рымскую архітэктур (асаблівасці калон і арац), аб'ёмнасць (людзі выглядаюць як жывыя, нібыта маюць вагу і могуць размаўляць), глыбіню (за кошт выкарыстання жывапісцамі прыёмаў стварэння перспектывы). У канцы старонкі просяць адшукаць, дзе і дзякуючы чаму, якім прыёмам мастаку ўдалося стварыць найбольш аб'ёмную карціну. Наступная старонка прысвечаная партрэту Леанарда [Леанарда да Вінчы. — *Л. У.*], затым прапануецца намаляваць уласны партрэт у гатовай рамцы і г.д.

Усяго ў кніжачцы толькі 11 старонак, але як шмат інфармацыі яны даюць дзіцяці, у якой займальнай форме пададзены гістарычныя і іншыя звесткі пра краіну, яе культуру, пра мастацкі стыль увогуле, як тонка і неназойліва фарміруецца мастацкі густ, а нават і пэўная сістэма каштоўнасцей, як у выпадку з духоўным жыццём святых!

Такая практыка ёсць не толькі добра прадуманым адукаваннем маладога пакалення, але выхаваннем з самага ранняга ўзросту добрага густу, разумення шматколернасці свету і жыцця, пашаны да шматстайнасці, па сутнасці — асноў дыялагічнасці мыслення, а значыць, і дэмакратыі. Увогуле стыль працы амерыканскіх мастацкіх музеяў — вытанчаны, далікатны, псіхааналітычны, увага звяртаецца не так на павярхоўныя эмоцыі, як на «падтэкст», падсвядомасць.

Будынак Усходу — *мастацкая галерэя ўсходняга мастацтва* — суседнічае з *выстаўкай сучаснага выяўленчага мастацтва*, дзе дамінуе стыль мадэрнізму, абстракцыянізму, мінімалізму. Будынкi Усходу і Захаду злучаныя падземным пераходам з цікавымі дызайнерскімі знаходкамі, адна з якіх, напрыклад, імітуе зарапад.

Усяго каля ста мастацкіх галерэй мае Нацыянальны музейны комплекс, што размешчаны ў цэнтры г. Вашынгтон. Сярод музейных працаўнікоў, асабліва тых, хто наглядае ў залах за наведвальнікамі, — пераважная большасць чарнаскіх.

Музеі актыўна выконваюць асветніцкую функцыю, папулярызуюць разнастайныя веды і канцэпцыі для ўсіх узростаў. Плюралізм і права на самавыяўленне прысутнічаюць літаральна ва ўсім. *Музей гісторыі прыроды*, напрыклад, узяў на сябе функцыі нагляднага навучання (у першую чаргу дзяцей, падлеткаў, якіх заўсёды вельмі шмат у музеях), як адбывалася эвалюцыя жыцця на Зямлі. Паказаны Сусветны акіян, жыццё ў вадзе, дыназаўры і да таго падобнае. Што цікава, прадстаўлены шматлікія канцэпцыі, няма дамінанты Дарвінаўскай. Тут хацелася б падкрэсліць, што амеры-

канцы — далёка не прымітыўныя, яны маюць лёгкі доступ да ўсялякіх ведаў, было б жаданне, а яно ёсць! Дыназаўры, космас, мінералы — і тут жа прадаюцца ўпрыгожанні з мінералаў: веды павінны быць практычна выкарыстаны.

Нацыянальны музей паветра і космачу (National Air and Space Museum) прапануе і планетарый, і апісанне паветраных баёў, і тэхнічнае абсталяванне разнастайнага кшталту самалётаў, ракет, спутнікаў...

Музей гісторыі ЗША — адзін з самых вялікіх па сваіх паметрах, ён складаецца з мноства асобных аддзелаў. У аддзеле «Амерыканскія стравы» (Food) — такое ж адчуванне **простасці, мэтазгоднасці, прыроднай арганічнасці**, як і ў іншых аддзелах музея, ды і ў ва ўсіх сферах амерыканскага жыцця ўвогуле.

Не толькі ў музеях, але пры кожнай нагодзе падкрэсліваецца годная амерыканская нацыянальная гісторыя і гонар за яе.

У Музеі гісторыі ЗША, напрыклад, амерыканскаму сцягу, які мае 200 гадоў, і яго гісторыі прысвечана асобная зала і спецыяльная велізарная экспазіцыя (на 400–500 квадратных метраў), якая ўключае ў сябе, апроч іншага, фота, жыццяпісы, імёны і прозвішчы людзей, якія мелі дачыненне да нацыянальнага сцяга ЗША.

Наўрад ці якая іншая краіна можа пахваліцца такім разумным патрыятычным выхаваннем, якое практуецца ў Амерыцы. Калі паказваюцца войны, то ў гістарычнай паслядоўнасці і абавязкова з моцным асобасным пачаткам: праз сям'ю, вернасць, каханне. Паўсюль падкрэсліваецца, што **барацьба за свабоду, — галоўнае, за што трэба змагацца і дзеля чаго жыць**. Не дзіва, што самыя паўтаральныя словы-дэвізы — LIBERTY, FREEDOM.

Ці не ва ўсіх музеях асноўнай канцэпцыяй і гістарычнай сюжэтнай лініяй выступае барацьба за свабоду. «Цана Свабоды: амерыканцы на вайне» («The Price of Freedom: Americans at War») — так пачынаецца любая ваенная гісторыя. Кожная ваенная экспазіцыя тлумачыць, навошта Амерыка ўдзель-

нічала ў войнах і як гэта паўплывала на амерыканскае грамадства, канкрэтную сям'ю, жыццё асобнага чалавека. Напрыклад, вайна за незалежнасць (1775–1783) паказана ў шэрагу фільмаў, якія пастаянна трансляюцца тут жа, побач з экспазіцыямі. Праз фільмы падаюцца і падрабязнасці вайны з Мексікай, Грамадзянскай, Першай і Другой сусветных войнаў. У фільмах выступаюць ветэраны і гавораць пра каханне, свабоду, вернасць, Радзіму... І — могілкі, могілкі, могілкі — амерыканскія ў розных краінах...

У Музеі амерыканскай гісторыі ёсць даволі арыгінальная зала, у якой у візуальнай форме апавядаецца пра цікавыя амерыканскія гісторыі («Access American Stories»), у тым ліку пра фарміраванне новай амерыканскай нацыі (1776–1801) — праз партрэты 35–40 амерыканцаў, якія зрабілі найбольш значны ўклад у фарміраванне нацыі: военачальнікаў, фундатараў, паэтаў; пра часы экспансіі і рэформ (1801–1870), прычым Аўрааму Лінкальна прысвечаны асобны стэнд з улікам яго ўкладу ў развіццё Амерыкі; пра развіццё прамысловасці (1870–1900), пра ўзнікненне новай Амерыкі (1900–1945), пра постваенную і сучасную Амерыку (ад 1945).

Націскаеш на пульт у пошуку прозвішча, якое выклікала зацікаўленасць, — і калі ласка, можаш азнаёміцца не толькі з жыццём гэтай асобы, але і з асаблівасцямі канкрэтнага гістарычнага перыяду, у тым ліку адпаведнымі прадметамі быту.

Зверху на сцяне гэтай жа залы пазначаныя даты і найважнейшыя тагачасныя падзеі таго ці іншага перыяду.

Якія ж даты лічаць амерыканцы самымі значнымі ў сваёй гісторыі? Іх няшмат, і варта падаць іх тут цалкам:

- 1776 г. — прыняцце Дэкларацыі незалежнасці;
- 1781 г. — пачатак гісторыі горада Ёрка (Yorktown history);
- 1784 г. — пачатак гандлю з Кітаем;
- 1787 г. — прыняцце Канстытуцыі;

- 1791 г. — ратыфікацыя Біля аб правах;
- 1796 г. — развітальная прамова Вашынгтона (Washington's Farewell Address);
- 1814 г. — бітва на Балтыморы і пачатак гісторыі амерыканскага сцяга;
- 1846 г. — Мексіканская вайна;
- 1860 г. — Аўраам Лінкальн абіраецца Прэзідэнтам;
- 1861–1865 гг. — Грамадзянская вайна;
- 1872 г. — адкрыццё Іелаўстонскага Нацыянальнага парку (Yellowstone National Park established);
- 1885 г. — напісанне Маркам Твенам «Прыгод Гекльберы Фіна»;
- 1886 г. — устанаўленне Статуі Свабоды;
- 1898 г. — іспана-амерыканская вайна;
- 1917 г. — ЗША уступаюць у Першую сусветную вайну;
- 1918 г. — эпідэмія грыпу;
- 1920 г. — жаночая «папраўка» (woman suffrage amendment);
- 1928 г. — «West and Blues» Луі Армстронга;
- 1947 г. — План Маршала;
- 1975 г. — заканчэнне Вьетнамскай вайны;
- 1989 г. — падзенне Берлінскай сцяны, канец «халоднай вайны»;
- 2001 г. — тэрарыстычныя атакі;
- 2003 г. — іспанамоўная меншасць становіцца найбольшай меншасцю ў ЗША;
- 2008 г. — эканамічны крызіс;
- 2008 г. — абранне Барака Абама на пост Прэзідэнта ЗША.

Найвялікшай падзеяй сваёй гісторыі амерыканцы лічаць Грамадзянскую вайну (1861–1865). Як сцвярджае надпіс на

адной з мастацкіх выставак, менавіта Грамадзянская вайна вызначыла і назаўжды змяніла амерыканскае мастацтва. Канфлікт, які стаў другой амерыканскай рэвалюцыяй і, зрабіўшыся выклікам для дэмакратыі, вызначыў станаўленне і развіццё амерыканскай нацыі, быў апісаны ў розных мастацкіх творах, і сёння разнастайнае мноства экспазіцый амерыканскіх жывапісцаў сведчыць пра значнасць для амерыканцаў усё новага і новага асэнсавання Грамадзянскай вайны.

Напрыклад, спецыяльная выстаўка «Грамадзянская вайна і амерыканскае мастацтва», арганізаваная Смітсанаўскім мастацкім музеем восенню 2012 г., канцэнтруецца на станаўленні самога амерыканскага мастацтва падчас вайны, на рэакцыі на канфлікт з боку розных сацыяльных слаёў, на ўзрастанні веры ў хуткае заканчэнне крызісу. Ідэя Амерыкі як новага Эдэмскага саду, моцна пахіснутая падчас вайны, шукала шляхі свайго вяртання ў святдомасць людзей, што асабліва відавочна ў працах як ваеннага, так і пасляваеннага часу (карціны Фрэдэрыка Эдвіна Чорджа 1865–1866 гадоў, Джона Фрэдэрыка Кенсэта 1850–1860-х гадоў, Вінслава Гамера 1860–1870-х гадоў, Істмана Джонсана 1860-х гадоў, Томаса Морана 1860–1862 гадоў, Конрада Вайза Чапмана 1860–1863 гадоў). Як сведчыць цікавасць да падобнага кшталту экспазіцый, нягледзячы на складанасць і хваравітасць звязаных з Грамадзянскай вайной перажыванняў, якія засталіся ў святдомасці і падсвятдомасці новых пакаленняў амерыканцаў, гэтая калектыўная траўма зрабіла амерыканскую нацыю больш вынослівай, дапамагла ёй стаць больш мудрай, дала яшчэ большае разуменне каштоўнасці свабоды і асобы чалавека.

У амерыканскай гісторыі не было рознага роду ганенняў за іншадумства, гвалт і знішчэнне іншаверцаў не сталі ў Амерыцы культурнай нормай. Культурны стандарт савецкага і некаторых постсавецкіх грамадстваў — «будзь як усе, гэта бяспечна, а моцна адрознівацца, не прымаць ідэю большасці і быць іншым — гэта жыццёва небяспечна» — ніколі не быў папулярным у Злучаных Штатах, дзе высокі ўзровень дэмакратыі абумоўлены ў тым ліку і пазітыўным стаўленнем да

іншадумцаў, да тых, хто адрозніваецца ад большасці знешнасцю, поглядамі, прынцыпамі, ідэямі.

Амерыканская гісторыя ад самага пачатку зараджалася і развівалася менавіта як міжкультурны дыялог — верагодна, ва ўсіх значэннях гэтага паняцця.

Спецыяльная выстаўка 15 шаснаццаці-дваццаціпяцігадовых твораў з інваліднасцю, арганізаваная Смітсанаўскім інстытутам у верасні 2012 – студзені 2013, раскрыла погляды моладзі на сучасны свет, сваю адказнасць за яго і сваё месца ў ім. Фотаздымкі, жывапіс, творы прыкладнога мастацтва прадстаўлены не толькі на экспазіцыі, але і ў якасна зробленым буклеце, дзе даюцца кароткія звесткі пра кожнага аўтара і анатацыя яго твораў: Дылан Гест з Балтымора (штат Мэрыленд), Сэм Садтлер з Канкорда (штат Масачусетс), Якаб Браўн з Марса (штат Пенсільванія), Нэд Дзібнер з Хендэрсана (штат Паўночная Караліна), Стэфан Проскі з Канзас-сіці (штат Місуры)... Такія выстаўкі сцвярджаюць ідэю, што кожны мастак індывідуальны ў сваім адчуванні свету, што падтрымка і разуменне мацуюць здольнасць і жаданне працягу творчасці.

Зацікавіць у гістарычным музеі і аддзел, прысвечаны прэзідэнцтву. Кожны можа стаць за трыбунай прэзідэнта і сфатаграфавана. Трохі жартаўліва, але прадугледжана галасаванне наведвальнікаў, хто быў, на іх думку, найлепшым прэзідэнтам. Часцей узгадваюцца Вашынгтон, Лінкальн, Рузвельт, Рэйган. Спецыяльная зала прысвечаная гістарычнай ролі, харызме і аптымізму Рональда Рэйгана з яго «*We may be always free*» («*Мы можам быць заўжды свабоднымі*»). У прэзідэнцкім аддзеле асобная зала прысвечана Беламу Дому — як сімвалу амерыканскага ўраду і адначасова звычайнаму дому, дзе людзі жывуць сямейным жыццём, працуюць, адпачываюць... Ёсць і зала, дзе дэманструюцца арыгінальныя сукенкі ўсіх першых лэдзі, там жа паказваюцца дакументальныя фільмы, дзе можна ўбачыць, як гэтыя сукенкі насіліся...

Дэмакратызмам прасякнута ўсё, нават тое, як кожны ў музеі можа пакінуць надпіс на спецыяльнай дошцы і такім чынам застацца ў «гісторыі» Амерыкі.

Пераважная большасць амерыканскіх помнікаў — палітыкам, грамадскім дзеячам, палкаводцам.

Агульнакультурная атмасфера ЗША нечым нагадвае польскую — з «Богам, Гонарам і Айчынай». Нядзіўна, што палякі — не толькі найбольшыя еўраэнтэзіясты, але і вялікія аматары Амерыкі. Амерыканцы хоць і трымаюцца проста, але ходзяць з высока паднятай галавою, свабодна, годна.

Амерыканскі публічны стыль — крыху пафасны. Вось, напрыклад, як выяўляецца ён у прамовах Прэзідэнта Барака Абама: «Мы маем ідэі, над чым трэба працаваць, і маем ідэі, чаго рабіць не трэба»; «Мы ведаем, як змены выглядаюць»; «У нас шмат працы, пакуль хоць адзін амерыканец не мае працы».

Амерыканскі стыль — гэта няспыннае імкненне не толькі да свабоды, але і да справядлівасці, гэта поўная адсутнасць любой дыскрымінацыі: узроставай, полавай, расавай... Сярод палітычных аглядальнікаў, напрыклад, шмат пажылых жанчын. Сцюрарды і сцюрардэсы ў амерыканскіх самалётах — таксама часта не маладыя людзі. Няма культу цела і маладосці, а таксама той відавочнай разбэшчанасці, якая адкрыта пануе ў некаторых постсавецкіх краінах, дзе гендэрныя праблемы яшчэ патрабуюць свайго асэнсавання і вырашэння...

Нацыянальныя паркі — найлепшая амерыканская ідэя

Амерыка дае шанцы ўсім, мае месца для ўсіх і ўсяго. Гэта датычыць кліматычных зон, тыпаў ландшафтаў, прыродных з'яў і да таго падобнае. Напрыклад, у межах толькі аднаго штата Віргінія, пасярод якога знаходзіцца горад Вашынг-

тон, ёсць і акіян, і заліў, і лугавая раўніна, і горы, і пячоры, і рэкі, і безліч нацыянальных паркаў.

Як сцвярджаюць самі амерыканцы, нацыянальныя паркі — найлепшая амерыканская ідэя. Ахоўваецца і пераўтвараецца ў нацыянальны парк кожны цікавы, адметны кавалачак прыроды: ці гэта рака Патамак з цудоўнымі вадаспадамі, ці гэта пячоры, як Blue Ridge (Блакітныя Пячоры), ці гэта горы, пакрытыя лясамі, як у Нацыянальным Парку Шэнандоа...

Вакол сталіцы ЗША нацыянальныя паркі займаюць ад дзясяткаў да соцень квадратных кіламетраў.

Узбярэжжа ракі Патамак, што ўсяго ў 18 мілях ад Вашынгтона, — *Нацыянальны парк Great Falls (Вялікія Вадаспады)* плошчай у 800 акраў. Рака Патамак з усёй сваёй хуткасцю і сілай падае на вострыя камяні і далей рухаецца ў вузкім рэчышчы між скал, дзе пазначаныя лініі высот, якіх дасягала рачная вада ў мінулыя часы. На працягу тысячагоддзяў унікальныя геалагічныя асаблівасці сфарміравалі такую зямлю вакол вялікіх вадаспадаў, якая стала цёплым домам для рэдкіх дзікіх раслін, пераважна лясных. Больш за 150 відаў птушак жывуць тут, а таксама белыхвосты алень, ліса, каробчатыя чарапахі, вавёркі, каёты, кажаны, бурундукі... Гуляючы па дзікіх сцежках парка, можна лёгка пазнаёміцца з усімі яго насельнікамі. Шматлікія ўказальнікі, стэнды з тлумачэннямі і апісаннямі дапамагаюць усвядоміць усе адметнасці навакольнага ландшафту, яго гістарычную, культурную і прыродную ўнікальнасць.

Як паўсюдна ў парках, усялякае чалавечае ўмяшанне максімальна набліжанае да натуральнага, да прыроды: рухомыя масткі праз вузкія перашыйкі ракі абавязкова зробленыя з мясцовых парод дрэў, што растуць абапал, і сваёй звлістацю паўтараюць няроўнасці рачной плыні.

Чалавек і прырода ў Амерыцы — надзейныя партнёры, дружалюбныя аднадумцы і, здаецца, маюць адну мэту: зрабіць жыццё ўсіх і ўсяго бяспечным, максімальна камфортным, і нічогу натуральнаму не перашкаджаць.

У нацыянальных парках часта сустракаюцца надпісы. Мы таксама ў сваіх парках сустракаем накштатт выказаў: «Не ходіць!», «Не соріць!». Надпісы ў амерыканскіх парках зроблены з пашанаю да асобы і з пазітыўным заклікам да супрацоўніцтва (бо справа агульная, датычыць кожнага): «Дапамажыце нам захаваць парк», «Дапамажыце нам захаваць нацыянальную каштоўнасць» і да таго падобнае.

Нацыянальны парк Шэнандоа быў закладзены рашэннем Кангрэса ЗША у 1935 г., пасля чаго праз некалькі гадоў на вызначанай плошчы мэтанакіравана засяваліся лясы, у якіх у хуткім часе развялося шмат мядзведзяў і аленяў. Адна з мэт закладвання парку (асновай стаў эксперымент традыцыйнага заходняга нацыянальнага парку) — клопат пра жыхароў краіны, каб, як пісаў у 1914 г. кансерватар Джон Мур, тысячы людзей, стомленых, знерваваных цывілізацыяй, пачалі разумець, што хадзіць у горы — гэта ісці дадому, што моцная сувязь з прыродай неабходная, што горныя паркі карысныя не толькі таму, што там зачароўваюць фантанізм горныя рэкі, але найперш таму, што там фантануе само жыццё.

Шэнандоа сапраўды лічыцца фантанам жыцця, літаральна і фігуральна, і там сапраўды не толькі адпачываеш, але адчуваеш сябе далучаным да супольных старанняў амерыканцаў у справе захавання нацыянальных скарбаў для наступных пакаленняў.

Усе нацыянальныя амерыканскія паркі выпускаюць з пазнаваўчымі мэтамі безліч прыгожа аформленай літаратуры, прысвечанай дадзенай мясцовасці, яе гісторыі і асаблівасцям. Кожны можа зрабіць свой уклад у захаванне і ўдасканаленне паркаў. Мноства рэкламных матэрыялаў, што прапануюцца ў візітар-цэнтрах, ласкава запрашаюць звяртацца з цікавымі ідэямі па захаванні дзікай прыроды і развіцці парка.

Падарожнікі атрымліваюць рэкамендацыі не ў звычайнай для нас катэгарычнай форме забароны, а наадварот — у форме пажаданняў і прапаноў: напрыклад, могуць трымаць свайго

сабаку на пэўнай адлегласці, бяспечнай ад дзікіх звяроў; могуць есці прынесеныя прадукты самі, а не карміць імі дзікіх жывёл; могуць распальваць вогнішчы ў канкрэтна абзначаных для гэтага месцах, і да таго падобнае.

Калі вандроўка ажыццяўляецца на аўтамабілі па вузкай горнай дарозе (Skyline Drive — ваша дарога на вяршыню), то можна палюбавацца і багатымі расліннасцю краявідамі, і сустрэць мядзведзя, аленя, іншых жывёл. Яны адчуваюць сябе тут гаспадарамі і зусім не асцерагаюцца людзей. Зрэшты, алені вельмі свабодна сябе адчуваюць і пад Вашынгтонам: не было ніводнай паездкі вечаровым прыцемкам, каб дарогу нам не перайшлі 2–3 сям’і аленяў.

У гарах Шэнандоа адзін кіламетр вышыні — гэта на чатыры градусы халадней, чым ля падножжа. Калі на раўнінах можна любавалася яркай, аптымістычнай залаталістай ранняй восенню, то ўсяго адным кіламетрам вышэй — апалае жухлае лісце ў лесе, які сухімі дрэвамі з крывымі мёртвымі галінамі і ўродлівымі нарастамі стварае атмасферу казачных жахаў, нагадвае перадзімовы мёртвы сон... Аблогі падаюць проста на горы, і прыгажосць — невымоўная... Вакол — палі, бяскрайнія прасторы, свежыя прыродныя пахі.

У гэтых лясах, што раскінуліся на дзясяткі і сотні кіламетраў — чысцюткія драўляныя туалеты, а цёплая вада і мыла там заўсёды ў наяўнасці. Для пікнікоў, калі хто жадае паесці на прыродзе, абсталяваныя спецыяльныя месцы.

Лугавы батанічны парк (Meadowlark Botanical Gardens), што раскінуўся на 95 акраў у 30–40 мілях ад Вашынгтона, выдзяляецца асаблівай прыгажосцю дзякуючы квітнеючым на працягу ўсяго года дэкаратыўным садам і ўнікальным калекцыям вішань, ірысаў, півоняў, палявых кветак, птушак, матылькоў. Гэтая святліца красы з’яўляецца папулярным месцам розных паседжанняў, святочных урачыстасцей. Лугавы парк прэзентуе шматстайныя формы садаводства, праводзіць семінары агароднікаў, экскурсіі, арганізуе канцэрты, розныя валанцёрскія праграмы.

На адным са стэндаў у парку я прачытала: «Гэты гістарычны гай засаджаны парасткамі тых дрэў, якія стаялі як сведкі амерыканскай гісторыі, былі пасаджаныя знакамітымі амерыканцамі або раслі ў гістарычных мясцінах. Дзякуючы гэтым дрэвам мы разам успамінаем тыя падзеі і тых грамадзян, якія далі нам свабоду і магчымасць садзіць на гэтай зямлі. Мы прысвячаем гэты гістарычны гай тым грамадзянам, якія будуць жыць пасля нас, у надзеі, што яны паклапоцяцца пра гэтую зямлю і працягнуць закладзеныя тут традыцыі».

Вось так у некалькіх сказах адлюстроўваецца спецыфіка амерыканскай парадыгмы: непарыўная сувязь прыроды, гісторыі, грамадства і асобы, дыялог з узаемнай пашанаю, адказнасцю і сумеснай перспектывай.

У цэнтры ўвагі ў Амерыцы — асоба і шанаванне яе індывідуальнага пачатку. Акцэнтацыя робіцца на сацыяльна значныя падзеі таму, што яны важныя для канкрэтнага чалавека. Індывідуальнае валодае вялікай каштоўнасцю, індывідуальнае ўзводзіцца ў ранг сацыяльнага. Больш за тое, сацыяльнае толькі тады цэніцца, калі яно мае каштоўнасць для індывідуальнага.

Напрыклад, на звычайных драўляных лаўках для адпачынку ў Батанічным парку прыбітыя металічныя таблічкі з надпісамі, хто, калі і з якой нагоды гэтую лаўку тут пабудавалі (прафінансаваў). Часам надпісы носяць вельмі асабісты, рамантычны ці паэтычны характар, як у дадзеным выпадку: «Дыяна Брадзін, 1998 г. Па гэтых прыступках яна хадзіла, трымаючы сэрца нашага бацькі ў матрыманіяле. На працягу трыццаці аднаго года яны жылі адзін для аднаго. Будучы яе сынамі, мы, аднак, любілі яе па-рознаму. Яна клапацілася пра нас, робячы нас мацнейшымі. Памяць пра яе жыве ў кожным з нас. Мы сумуем па табе, Мама. Ведаеш..?»

Карэйска-амерыканскі культурны камітэт у знак культурнага супрацоўніцтва ЗША і Карэі заснаваў і фінансуе ў межах Лугавога батанічнага парку карэйскі астравок, у цэнтры якога размясціўся элегантны карэйскі каменны Звон Міру

і Гармоніі (the Bell of Peace and Harmony). Каменныя тэрасы і лесвіцы, карэйскія дрэвы выглядаюць нечакана экзатычна сярод пакручастых сцяжынак і летніх павільёнаў на фоне прастаты ландшафту.

З канца кастрычніка, калі пачынаецца свята Хэлоўін, і аж да студзеня Лугавы батанічны парк ператвараецца ў маляўнічую, цудоўную казку. Жывыя дрэвы, платы, лаўкі — усё шчыльна аблеплена рознакаляровымі агенчыкамі — фантастычна! У адпаведнасці з амерыканскімі падыходамі, прыгожанні ў парку самыя сучасныя і максімальна набліжаныя да асаблівасцей тутэйшай прыроды і ландшафту. Нават сметніцы зробленыя ў стылі тых дрэў, што растуць побач, і нагадваюць пень або куст... Цацкі, арэлі, анёлы — усё аж свеціцца радасцю, шчасцем, чаканнем таямнічых гадзін Хэлоўіна, затым Thanksgiving, пазней Божага нараджэння, Новага году...

Нельга ўявіць, што ў такіх парках магчымыя атракцыёны ці пікнікі. Яны тут і не патрэбныя. Людзі ходзяць, размаўляюць, танцуюць пад ціхую музыку...

У *Блакiтных пячорах (Blue Ridge)*, якім мільёны гадоў і якія адкрыты ў 1879 г., вельмі прыгожа: у тым жа «прыродным» стылі неназойлівая падсветка стварае ўражанне незабытай таямнічасці, а гукі аргану, на якім зрэдку іграюць высакласныя майстры, сустракаюць незвычайную акустыку і заварожваюць. Звонку, каля ўваходаў у пячоры, гучыць жывая індзейская музыка, якая надзвычай нагадвае гукі прыроды. Да гэтага дадаецца лёгкі гумар гідаў, апранутых у касцюмы старажытных герояў, іх добразычлівасць, жыццядаснасць...

Амерыка ўмее цаніць усё, што мае, і да скарбаў, якія варта аберагаць, адносіць нават прыродныя гукі і начное неба. Радасць слухаць ціхія сімфоніі прыроды ці любавання прыгажосцю Млечнага Шляху сталі рэдкімі ў шалёным тэмпе жыцця, але амерыканскія нацыянальныя паркі дораць такую асалоду. Прыродныя гукі ў натуральнай цемры цудоўныя ў сваёй натхняльнай сіле, маюць магутны ўплыў на

нашы эмоцыі і ўспаміны, на ўсе чатыры «t» паспяховых адносін: talk, time, trust, touch (размова, час, давер, кантакт). Невыпадкова пытаннямі навуковага разумення і грамадскага ўсведамлення каштоўнасці прыродных гукаў і зорнага неба як невычэрпнага рэсурсу станоўчых эмоцый і пачуццяў займаецца спецыяльны *Адзел начных нябёсаў (Night Skies)*.

Жыццялюбства, уменне радавацца кожнай дробязі, а тым больш красе — галоўная рыса амерыканцаў. У гэтай радасці выяўляецца вялікая павага да жыцця.

Дабрачыннасць, уважлівасць, клопат пра чалавека суправаджаюць у амерыканцаў кожнае свята. Да прыкладу, у Амерыцы існуе традыцыя праводзіць конкурсы на лепшае аздабленне свайго дому і пляцоўкі каля дома перад святам Богага нараджэння, хаця ў ЗША падрыхтоўка пачынаецца значна раней, у канцы кастрычніка — лістападзе, перыяд святочнага аздаблення і адпаведнага настрою цягнецца каля 2 месяцаў. Людзі самі арганізуюць абмеркаванне і галасаванне праз інтэрнэт. Вечарам пасля працы ахвочыя аб'язджаюць бліжэйшыя дамы, аглядаюць, ацэньваюць. У пэўныя вечаровыя гадзіны, як добра сцямнее, многія гаспадары ўключаюць святломузыку — лёгкую, якая б ілюстравала дэкарацыі. Часам гаспадары выходзяць на вуліцу ў касцюмах Санта-Клаўса і частуюць гасцей цукеркамі, печывам. Вельмі часта каля самых багата ўпрыгожаных дамоў збіраюць ежу для бяздомных, бедных: свята — гэта магчымасць дапамагчы, праявіць хрысціянскую міласэрнасць і чалавечае братэрства.

На наступны дзень пасля Thanksgiving, у пятніцу амерыканцы абавязкова робяць «малы бізнес» — шопінг. Шопінг у ЗША — сапраўды бізнес: сістэма скідак неверагодна гнуткая, дынамічная, можа дасягаць, напрыклад, 90% на вельмі кароткі прамежак часу — скажам, адны суткі ці нават некалькі гадзін. Так што, пасядзеўшы ў інтэрнэце ноч, можна сэканоміць толькі на пакупцы вопраткі ці абутку сотні долараў.

Амерыканцы любяць хваліцца, як танна змаглі купіць тую ці іншую рэч (для параўнання, у нас любяць хваліцца, якую

дарагую рэч набылі). Купляюць шмат, бо заўсёды можна вярнуць назад. У молах (велізарных магазінах) з задавальненнем і без комплексаў ядуць — вялікімі порцыямі, шумна.

Дарэчы, што датычыць асенне-зімовых амерыканскіх свят, падчас якіх дамы і вуліцы здзіўляюць багаццем і яркасцю дэкарацый, яны пачынаюцца Хэлоўінам 31 кастрычніка, працягваюцца Днём падзякі (*Thanksgiving*) у апошні чацвер лістапада, асаблівым чынам падтрымліваюцца Божым нараджэннем 25 снежня, і нарэшце — Новым годам.

Хэлоўін традыцыйна адзначаецца 31 кастрычніка і карані свае мае ў Ірландыі і Шатландыі. Раней так называлі ноч перад Днём усіх святых. Гарбузы-свяцільнікі і маскарадныя касцюмы — галоўныя атрыбуты свята — прыносяць вялікія прыбыткі гандлярам. Выпрошванне ласункаў не толькі дзецямі, але і дарослымі захавалася таксама як важны элемент Хэлоўіна. Многія амерыканскія кампаніі і фірмы арганізуюць у гэты дзень спецыяльныя вечарынкi для дзяцей супрацоўнікаў, такім чынам сплочваючы калектыв.

Дзень падзякі (Thanksgiving Day) — дзяржаўнае свята ў ЗША, адзначаецца кожны чацвёрты чацвер лістапада; у Канадзе гэтае свята адзначаецца кожны другі панядзелак кастрычніка. З гэтага дня пачынаецца святачны перыяд, які доўжыцца да Новага года. Thanksgiving першапачаткова быў святам падзякі Богу за дабрабыт. З цягам часу гэтае свята страціла свае рэлігійныя карані і стала агульнаграмадзянскім, звязаным з гістарычнымі падзеямі. Лічыцца, што першыя перасяленцы з Англіі, якія высадзіліся на амерыканскім беразе ў 1620 г., перажыўшы суровую і галодную зіму і цяжкія хваробы, атрымалі нечакана багаты ўраджай, які стаў сапраўднай узнагародай за намаганні. У якасці падзякі індзейцам за сельскагаспадарчыя парады, а найперш Богу — за выжыванне, каланісты арганізавалі сумесны святачны абед, які стаў першым святкаваннем Thanksgiving.

Пасля заваявання незалежнасці першы прэзідэнт ЗША Джордж Вашынгтон прапанаваў адзначаць Дзень падзякі як агульнанацыянальнае свята штогод 26 лістапада. Аднак у

1864 г. пасля заканчэння Грамадзянскай вайны Аўраам Лінкальн абвясціў Днём падзякі апошні чацвер лістапада, а ў 1941 г. Кангрэс ЗША падтрымаў традыцыі А. Лінкальна і прыняў спецыяльны біль, згодна з якім Thanksgiving Day павінен святкавацца ў чацвёрты чацвер лістапада.

На Thanksgiving Day амерыканцы збіраюцца ўсёй сям'ёй за святочным сталом, дзе кожны дзякуе за ўсё тое добрае, што адбылося ў яго жыцці, а потым разам ядуць адмыслова фаршыраваную індзейку, салодкі пірог і іншыя стравы. Як правіла, стол упрыгожваецца чырвонымі, аранжавымі і жоўтымі хрызантэмамі, галінкамі з ягадамі, што сімвалізуе багацце ўраджаю і шчодрасць прыроды.

Мне давялося быць сведкаю аднаго цікавага эпізоду на Thanksgiving Day, які паказаў узаемападтрымку, адказнасць за бліжняга, выхаванасць і чалавечую годнасць амерыканцаў.

У тры гадзіны ночы, калі традыцыйна амерыканцы гатуюць святочную вячэру, у адным са шматпавярховых дамоў у Макліне (прыгарадзе Вашынгтона), пачулася сірэна пажарнай небяспекі і голас робата гучна прапанаваў пакінуць памяшканне. Я знаходзілася на дзясятым паверсе, ліфты не працавалі, людзі спускаліся запасной пажарнай лесвіцай: многія без паліто, у начных кашулях, у хатніх тапках на босую нагу. Адчуваўся моцны пах дыму. Ніхто нікога не штурхаў, ішлі ціха, спакойна, моўчкі, прапускаючы старэйшых наперад і падтрымліваючы хворых і нямоглых, як адна вялікая сям'я. Ужо на вуліцы падыходзілі адзін да аднаго, цікавіліся, што здарылася. Ноч была халодная, і мужчыны прапаноўвалі свае курткі і плашчы кабетам, кабеты — дзецям. Каля дому шчыравалі людзі з дзвюх машын: адна — з пажарнікамі, другая — з гарачымі напоямі — кавай і гарбатай, каб людзі, крый Божа, не змерзлі.

У тую ноч я заставалася ў кватэры адна, бо гаспадары па даўняй традыцыі з'ехалі на свята да бацькоў, і мне было крыху самотна. Як ні дзіўна, менавіта пажарная трывога пазбавіла мяне пачуцця адзіноты. Я адчула столькі ўвагі да

сябе, клопату, шчырай зацікаўленасці, каб мне было добра і камфортна!

Нічога страшнага ў тую ноч не здарылася. Хтосьці памылкова выкінуў у смеццеравод не да канца патушаную цыгарэту, і ўступіўшы ў рэакцыю з рэшткамі святочнай вячэры, цыгарэта і стварыла гэтулькі дыму...

Некалькіх шматпавярховых дамоў, у адным з якіх і адбылося тое здарэнне, утвараюць своеасаблівыя комплексы, пасярэдзіне якіх — акуратныя клумбы з дагледжанымі кветкамі, агароджы з ахоўнікамі і заўсёды зялёная, акуратна падстрыжаная траўка. Абавязковая частка такіх комплексаў — бясплатныя спартыўныя пляцоўкі, басейн, саўна і да таго падобнае. Апроч мажлівасці падтрымліваць фізічную форму, гэтыя пляцоўкі даюць шанцы пазнаёміцца, збліжаюць суседзяў. Дарэчы, у вялікіх дамах, у офісах, нават у парках прынята вітацца пры кожнай сустрэчы, нават па некалькі разоў на дзень.

Адкрытасць, ветлівасць і гасціннасць амерыканцаў адчуваюцца на кожным кроку. Адноўчы, заблудзіўшыся ў Смітсанавскіх музеях у Вашынгтоне, я выпадкова трапіла ў нейкі бізнес-офіс, які быў прыгожа аздоблены адмысловымі габеленамі. «Чым не музей?» — падумала я, аднак тут жа аднекуль узніклі два моцныя ахоўнікі і грозна пацікавіліся мэтамі майго знаходжання ў офісе. Давялося сказаць, што вельмі цікаўлюся габеленамі і не змагла пазбегнуць спакусы палюбавацца творамі мастацтва, якія ўпрыгожваюць офіс. У выніку кіраўніцтва офіса папрасіла тэрмінова прыехаць свайго супрацоўніка, які па сумяшчальніцтве быў мастацтвазнаўцам і змог прачытаць мне цэлую лекцыю пра габелены, наладзіць сапраўдную персанальную двухгадзінную экскурсію.

У амерыканцаў прынята дапамагчы чалавеку, падтрымаць яго, падбадзёрыць, асабліва калі ў таго не ўсё атрымліваецца. Калі чалавек нечага не ведае, памыляецца, то заўсёды пачуе штосьці тыпу: «Гэта не страшна, не хвалюцца, і ў мяне такое бывае...». Можна, таму і няма публічных адзнак у

школах, каб не траўміраваць таго, хто горш паспявае ці не спраўляецца. І пра зарплату не прынята гаварыць, каб не ўзнікла комплексу непаўнацэннасці ў таго, хто зарабляе менш.

Амерыканцы радуюцца кожнай, нават самай маленькай, удачы. Іх надзвычайная прастата, якая выяўляецца літаральна ва ўсім — і ў адзенні, і ў быццё, і ва ўзаемадачынненнях, і нават у адсутнасці спецыяльнага імунітэту ў кангрэсменаў і сенатараў, — ёсць праявай ужо ўнутрана ўласцівай дэмакратычнасці.

Шанаванне Асобы выяўляецца ў значнай ступені праз павагу да яе ўласнасці (часта і ў самых розных месцах можна сустрэць надпіс: «Увага, прыватная ўласнасць»), у самой сістэме бачання свету праз персаналіі: уваходы ў метро ў Вашынгтоне маюць спецыяльныя таблічкі з імем і прозвішчам чалавека, якога варта ўганараваць менавіта на гэтым месцы. Нават нумарацыя вуліц у Вашынгтоне прыстасаваная да таго, каб кожнаму можна было лёгка і зручна арыентавацца ў горадзе.

Павага да яе вялікасці Асобы асабліва добра відаць у амерыканскіх падыходах да працэсу выхавання дзяцей. Гэтыя падыходы маюць тры канцэпцыі: у адпаведнасці з першай, бацькі бяруць на сябе ролю боса і вымагаюць паслушэнства і падпарадкавання; у адпаведнасці з другой, бацькі дазваляюць дзецям рабіць усё, што тым хочацца (зразумела, што не шкодзіць іх здароўю); у адпаведнасці з трэцяй, бацькі абмяжоўваюць дзяцей у іх жаданнях і ствараюць умовы, каб дзіця магло прэтэндаваць толькі на тое, што рабіць можна, пры гэтым ад дзіцяці хаваецца ўсё шкоднае і забароненае. Тым не менш, усе тры канцэпцыі грунтуюцца на тым, каб як радзей гаварыць дзецям «не» і забараняць. З дзіцінства выхоўваюцца не толькі аптымізм, жыццялюбства і адкрытасць, але і ўменне, імкненне быць індывідуальнасцю, жаданне не хадзіць строем.

Разняволенасць, пачуццё свабоды вядуць да таго, што дзеці (ды і дарослыя людзі таксама) могуць прылегчы там, дзе ім

камфортна, апранацца толькі ў зручнае адзенне (часта не прасаванае, але заўсёды чыстае і пажадана з натуральнай тканіны) і г.д.

Не ўдаваючыся ў падрабязнасці пра дарагавізну медыцынскага абслугоўвання ў ЗША і засяродзіўшыся толькі на культурных і светапоглядных аспектах, варта ўзгадаць на першы погляд дробны эпізод, але ён вельмі паказальны.

У ЗША, як і ў Беларусі, маленькіх дзяцей рэгулярна, праз пэўны час трэба прыводзіць (ці прыносіць, прывозіць) у паліклініку для медыцынскага агляду і розных вымярэнняў (росту, вагі і да таго падобнае). У Амерыцы для таго, каб мінімізаваць у дзіцяці стрэс ад наведвання паліклінікі і кантакту з дактарамі, дзіця ўвесь час знаходзіцца ў адным пакоі (вядома, абсталяваным рознымі дзіцячымі забаўлянкамі, цацкамі, з дзіцячай музыкай, з казачнымі персанажамі на сценах), і розныя дактары з нязменнай усмешкай на твары заходзяць па чарзе ў гэты пакой. Калі немаўля па толькі яму аднаму вядомых прычынах не ўспрымае нейкага доктара і моцна плача, зойдзе іншы доктар, спецыяліст у той жа галіне. Галоўнае — каб дзіцяці (гэта ўжо асоба!) было камфортна.

Неверагодныя праявы сціпласці і роўнасці я назірала падчас прэзідэнцкай кампаніі 2012 г. Стыль дэбатаў кандыдатаў у прэзідэнты ў прамым эфіры, іх сустрэч з выбаршчыкамі быў пабудаваны такім чынам, што кожны грамадзянін ЗША адчуваў сваю далучанасць да выбарчага працэсу, а кожнаму выбаршчыку надавалася столькі ўвагі і павагі, што здавалася, нібыта ад меркавання аднаго простага чалавека залежыць перспектыва кандыдата і лёс цэлай краіны. Любыя меркаванні, факты, якія маглі паўплываць на выбар амерыканцаў, шырока, усебакова і ўсеахопна абмяркоўваліся на тэлебачанні, як і разнастайныя сацыялагічныя вымярэнні.

Зрэшты, дэманстравалася пашана і добразычлівасць у дачыненні не толькі да выбаршчыкаў, але і да канкурэнтаў. Падчас спрэчак толькі ўсмешкі, ніякіх абраз, ніякай рэзкасці, хаця самі дэбаты — вельмі цікавыя, напружаныя, дынаміч-

ныя, жывыя. Безумоўна, тут вялікую ролю адыгрывае і адукаванасць удзельнікаў палемікі: у многіх універсітэтах ЗША навуку дэбатаў выкладаюць як адзін з асноўных і важнейшых прадметаў.

У «Ноч гумару», калі падчас урачыстага абеду кандыдаты ў прэзідэнты, апранутыя, як і ўсе госці, у смокінгі, саборнічаюць у гумары, яны асаблівым чынам дэманструюць асаблівую ўвагу і павагу адзін да аднаго.

Поўная адсутнасць халопства, халуўства перад начальствам — нармальная сітуацыя, калі ў цане чалавечая роўнасць і годнасць. Дарэчы, чым вышэйшы пост займае чалавек, тым прасцей і даступней сябе паводзіць, з поўнай адсутнасцю фанабэрыі, і гэта так па-хрысціянску!

На гэтым фоне адна з самых непрыемных рыс сучаснага грамадства Беларусі — праблема сацыяльнай зайздрасці — выглядае асабліва непрымальна. Спраба абразіць, патапіць, калі чалавек памыляецца, і такая ж спроба патапіць, калі чалавек мае рацыю! А калі яшчэ і поспех у бліжняга — о, тады колькасць ворагаў (яўных і тайных) рэзка ўзрастае! Фанабэрыя тых, хто «выбіўся ў людзі», нейкая азіяцкая спесь выяўляюцца не толькі ў абыходжанні з сабе падобнымі, але нават у штодзённых адзенні і ўпрыгожаннях — дарагімі напаказ. У еўрапейскіх краінах і ЗША такое выпячванне сваёй заможнасці абсалютна слушна лічыцца дрэнным густам і бракам выхавання.

Часам можна пачуць (ці прачытаць) меркаванне, што ў ЗША няма інтэлігенцыі, там культ індывідуальнай паспяховасці. А нашая сіла — якраз у наяўнасці сяброўства і інтэлігенцыі, здольнай дбаць перш за ўсё пра інтарэсы грамадства. Гэта слушна толькі часткова. У нас на дзяжурнае пытанне: «Як жыццё?» часта можна пачуць адказ: «Лучше всех». У гэтым адказе — увесь менталітэт: недавер да бліжняга, няшчырасць, імкненне ўзвысіцца, у тым ліку за кошт іншых, дэманстратыўная паказуха, прывычка цікавіцца прыватным жыццём іншых людзей, парушэнне прыватнай прасторы і дыстанцыі і інш.

Што да інтэлігенцыі, то тут вялікае пытанне, ці захавала яна сваю ролю і значэнне ў сучасных умовах, ці нясе адказнасць за нацыю...

Жыццёвую нацыябудаўнічую праблему амерыканцы вырашылі, а пытанні росту і развіцця нацыі на сённяшнім этапе вельмі паспяхова вырашаюцца на дзяржаўным узроўні. Прыватныя і грамадскія ініцыятывы, мецэнацтва вельмі распаўсюджаныя і таксама падтрымліваюцца дзяржавай і грамадствам.

У Амерыцы — культ працы, поспеху, прадпрымальнасці. Кожны мае ўсе шанцы рэалізаваць сябе і працаваць на карысць дабрабыту ўсёй краіны.

Як тут не ўгадаць словы Барака Абама: «Я паказаў сваю волю да супрацоўніцтва з кожным, хто настроены на развіццё маёй краіны».

Прэзідэнты

Аўраам Лінкальн быў і застаецца маім улюбёным амерыканскім прэзідэнтам, і гэта я ўзгадваю ў кожнай сваёй кнізе, прысвячаючы асобе Аўраама Лінкальна асобныя старонкі. І на гэты раз выключэння не будзе: я разумею і люблю Злучаныя Штаты ў многім дзякуючы ў першую чаргу Лінкальну.

Падчас майго апошняга візіту ў ЗША у кінатэатрах г. Вашынгтон ішоў фільм Сцівена Спілберга «Лінкальн» (2012) з Дэнзілам Дэй-Льюісам у галоўнай ролі, і мне пашчасціла паглядзець драму. Здымкі фільма стартавалі ў кастрычніку 2011 г., завяршыліся ў снежні 2011 г., прэм'ера адбылася 9 лістапада 2012 г., а ў шырокі пракат фільм выйшаў 16 лістапада 2012 г.

Яшчэ ў 2001 г. Сцівен Спілберг набыў правы на экранізацыю кнігі гісторыка Дорыса Кернса Гудвіна, якая да таго часу яшчэ не выйшла з друку (кніга была апублікаваная ў 2005 г.). Ліам Нісан быў зацверджаны на ролю Аўраама Лінкальна ў 2005 г., аднак у 2010 г. пакінуў праект, спасы-

лаючыся на свой узрост. У лістападзе 2010 г. на ролю Лінкальна быў зацверджаны Дэнніэл Дэй-Льюіс, а Салі Філд выканала ролю Мэры Тод Лінкальна.

Адна з ідэй фільма — паказаць, як мірны чалавек з уласцівай яму гуманнай палітыкай апынуўся ў цэнтры Грамадзянскай вайны, якая стала адной з самых важных падзей у амерыканскай гісторыі. Магутны характарам, спакойны духам, Аўраам Лінкальн глядзеў вышэй за іншых і бачыў значна больш за многіх. Праз розныя сюжэтныя лініі фільм паказвае, як дорага каштавала і давалася свабода і Прэзідэнту Лінкальну, і ўсёй нацыі. Фільм нібы ўвесь час канстатуе, што «нам толькі здаецца, што мы ведаем Аўраама Лінкальна».

Каб сапраўды яго зразумець, сёння ў ЗША развіваецца цэлая галіна ведаў — лінкальназнаўства. Зрэшты, адчуваць маштаб асобы свайго Прэзідэнта людзі пачалі адразу пасля яго смерці: яшчэ ў 1867 г. жыхары горада Ланкастэра (штат Небраска, дэвіз штата: «Роўнасць перад законам») перайменавалі свой горад у г. Лінкальн у гонар трагічна загінулага Прэзідэнта. Старажылы сцвярджаюць, што менавіта гэта дапамагло невялікаму гарадку стаць сталіцай штата. Калісьці ў штаце Небраска буяла дзікая расліннасць і ўладарыла фаўна, а сёння тут раскінуліся суцэльныя палі, засеяныя сельскагаспадарчымі культурамі (само слова «небраска» — індзейскага паходжання і абазначае раку, якая цячэ па раўніне).

Драма «Лінкальн» пабудавана не столькі на падзеях Грамадзянскай вайны, колькі на заключных месяцах знаходжання на пасадзе Прэзідэнта Аўраама Лінкальна, які праводзіў курс дзеянняў, накіраваных на спыненне вайны, аб'яднанне краіны і адмену рабства. З маральнай мужнасцю і ўпартай расшучасцю дабіваючыся поспеху, у крытычны момант Лінкальн зрабіў выбар, які змяніў лёс наступных пакаленняў.

Першы амерыканец, адвакат у глухамані, бліскучы аратар, чэмпіён свабоды і патэнцыяльны тыран — усё гэта Аўраам Лінкальн, аж да сённяшняга дня самы загадкавы амерыканскі герой. Веліч гэтага чалавека заключаецца перш за

Ўсё ў яго адважнай смеласці і стойкасці адстойваць у любых умовах тое, што ён лічыў правільным. Палітычны геній грамадскага абаронцы выяўляўся нават у тым, як Лінкальн гаварыў (паводле фільма): няспешна і задумліва, так абстрагуючыся, што часам нават здавалася, што ён тупаваты...

Фільм пачынаецца, здаецца, трохі нуднавата. Але пакрысе зусім знешне не эмацыянальны сюжэт усё больш і больш натхняе і зачароўвае. У фільме робіцца падрабязны гістарычны аналіз двух самых важных падзей у гісторыі Злучаных Штатаў: праходжанне Трынаццатай папраўкі ў Канстытуцыю ЗША, якая афіцыйна адмяняла рабства, і заканчэнне Грамадзянскай вайны. Такім чынам, фільм факусіруецца не на жыцці Аўраама Лінкальна, а на яго лідарстве на працягу апошніх чатырох месяцаў прэзідэнцтва. Спілбергу ўдалося паказаць не бездакорнага чалавека, якім можа любіцца моладзь, а чалавека з усімі яго слабасцямі: нават размаўляе герой ціхім, слабым, тонкім голасам, ужываючы моўныя выразы, якія сведчаць пра зусім сціплае выхаванне і далёка не бліскучую адукацыю. Больш за тое, Лінкальн выкарыстоўвае не зусім чыстую палітычную тактыку: каб правесці Трынаццатую папраўку, утойвае ад Кангрэса інфармацыю і карыстаецца паслугамі лабістаў дзеля атрымання падтрымкі некаторых дэмакратаў. Але ўсё гэта Аўраам Лінкальн робіць, як бы назіраючы збоку... Вельмі шмат часу праводзіць Лінкальн у развагах... Вось ён у тры гадзіны раніцы блукае па калідорах Белага дому, разважаючы, ці варта дараваць маладым дзэратырам... Яго палітычныя ворагі інтэрпрэтавалі гэта як адсутнасць рашучасці і інтэлекту з боку Прэзідэнта. Але як становіцца абсалютна зразумела пазней, Лінкальн больш мудры, чым тое маглі ўявіць яго ворагі.

Глыбіня разумення сітуацыі, уменне працаваць з апанентамі, бясцэнная мудрасць і палітычная дальнабачнасць Лінкальна пранізваюць увесь фільм, параджаючы велізарную удзячнасць за такога Прэзідэнта — і не толькі сярод амерыканцаў.

Затым у фільме адчуваецца набліжэнне развязкі. Вось Лінкальн пакідае Белы дом у апошні раз, каб ехаць з жонкай у тэатр Форда... На наступную раніцу ўрач абвясчае Прэзідэнта мёртвым...

Фільм заканчваецца чытаннем Лінкальнам яго Другой інаўгурацыйнай прамовы. Экран паступова цямнее, пакуль не становіцца зусім чорным...

Людзі ў кінатэатры доўга сядзелі моўчкі. Не чуваць было хрумсту пап-корна, вялікія яго пачкі ляжалі на падлозе некранутымі. Доўга ніхто не ўставаў. Прэзідэнт Лінкальн, якога многія лічылі пераацэненым, аказаўся малавядомым і нават недаацэненым... Я бачыла на тварах прысутных, як ім было сорамна...

«Лінкальн» — адзін з лепшых амерыканскіх фільмаў. Ён нагадвае, што ўсе мы нараджаемся з вялікім патэнцыялам, які абавязаны аддаць служэнню роднай краіне. Лінкальн аддана і цалкам служыў сваёй краіне, і амерыканцы ў даўгу перад ім.

Фільм «Лінкальн» аднаўляе веру ў чалавецтва. Прэзідэнт Лінкальн аднойчы сказаў, што ён марыў пра той час, калі на Амерыку будучь глядзець як на апошнюю надзею Зямлі. У кожным з амерыканцаў і сёння жыве Лінкальн...

У Музеі гісторыі ЗША ёсць спецыяльная зала, прысвечаная фарміраванню амерыканскай нацыі. Сярод прэзідэнтаў асаблівае месца адведзена чатыром — Вашынгтону, Лінкальну, Рузвельту і Рэйгану. Аднак найбольш шануюць амерыканцы двух сваіх прэзідэнтаў — Лінкальна і Рэйгана.

Думаецца, што ў гісторыю асаблівым чынам увайдзе і Прэзідэнт Абама. Сорок чацвёрты Прэзідэнт ЗША — шмат у чым адмысловы. Барак Хусейн Абама — першы афраамерыканец, які выставіў сваю кандыдатуру на пост Прэзідэнта ЗША і перамог.

Выпускнік Калумбійскага ўніверсітэта і Школы права Гарвардскага ўніверсітэта, дзе ён быў першым за ўсю гісторыю рэдактарам-афраамерыканцам універсітэцкага выдання

«Harvard Law Review», Абама актыўна працаваў як грамадскі арганізатар і адвакат у галіне грамадзянскіх правоў. Выкладаў канстытуцыйнае права ў Чыкагскім інстытуце юрыдычных навук з 1992 г. па 2004 г. і адначасова тройчы, у перыяд з 1997 па 2004 гады, выбіраўся ў Сенат штата Ілінойс. У 2004 г. быў выбраны ў Сенат ЗША і стаў пятым сена-тарам-афраамерыканцам у гісторыі краіны.

Стаўшы адзіным кандыдатам ад дэмакратаў пасля таго, як у чэрвені 2008 г. Хілары Клінтан афіцыйна зняла сваю кандыдатуру з удзелу ў перадвыбарнай гонцы і падтрымала кандыдатуру Б. Абама, ён упэўнена атрымліваў перамогі нават у штатах, дзе пераважала белае насельніцтва: Заходняя Віргінія, Тэхас, Аклахома, Фларыда. Найменшую колькасць галасоў Барак Абама набраў на Поўдні ЗША. Яўка выбаршчыкаў па ўсёй краіне дасягнула рэкорднай лічбы — 64%.

Згодна з паведамленнямі Associated Press, пасля перамогі на прэзідэнцкіх выбарах Барака Абама ў ЗША ўзрасла колькасць выпадкаў праяў расавай і рэлігійнай нецярпімасці. Што зробіш, развітанне са стэрэатыпамі, звыклым уладкаваннем жыцця цяжка пераносіцца людзьмі. Разам з тым, перамога Б. Абама выклікала эйфарыю ў многіх краінах Афрыкі і Бліжняга Усходу.

Дзень інаўгурацыі Прэзідэнта Абама — 20 студзеня 2009 г., калі новы амерыканскі Прэзідэнт прыносіў клятву на Бібліі, на якой кляўся славыты Аўраам Лінкальн, быў аб'яўлены Нацыянальным днём абнаўлення і згоды.

У сваёй інаўгурацыйнай прамове Прэзідэнт заклікаў да «новай эры адказнасці». Адказнасць датычыла і плана надзвычайных антыкрызісных мер і правядзення рэформ у сістэмах падаткаабкладання (павялічыць падатак для багатых амерыканцаў), адукацыйнай і ахове здароўя (зробіўшы апошнія дзве больш даступнымі для небагатых амерыканцаў), і перазагрузкі адносін з Расіяй, і вырашэння іракскіх і афганскіх канфліктаў...

Менавіта вялікая колькасць нядобразычліўцаў і неспрыяльных абставін прыцягнула да Абама так шмат увагі з пер-

сных дзён яго выбарчай кампаніі. Краіна, стомленая войнамі і эканамічнымі крызісамі, прагнула змен, і Абама адказаў ёй простым кідкім лозунгам: «Yes, we can!» «Так, мы можам!» — думалі мільёны амерыканцаў і адпраўлялі хто колькі мог у перадвыбарчы фонд Абама. «Так, мы можам!» — гэта сімвал змен, увасабленне надзеі, здзяйсненне мары — вялікай, Амерыканскай...

Не нашчадак рабоў, а сын студэнта з Кеніі, Барак Абама стаў лаўрэатам Нобелеўскай прэміі міру ў 2009 г — трэцім з амерыканскіх прэзідэнтаў (пасля Тэадора Рузвельта і Вудра Вільсана), хто атрымаў прэмію міру падчас знаходжання на пасадзе (прэмія міру была таксама прысуджана экс-прэзідэнту Джымі Картэру).

Абама не адседзеў у турме 27 гадоў дзеля свайго народа, як Нэльсан Мандэла. Ён не спыніў войнаў, не вавеў на працягу года войскі з Ірака, не спыніў баі ў Афганістане. Проста Абама — цемнаскуры чалавек, якога амерыканцы выбралі сваім прэзідэнтам, і адным фактам свайго існавання ён увасабляе магчымасці глабальнага свету і ўзаемаразуменне паміж народамі.

Нагледзячы на халодны зімовы дзень, на інаўгурацыі Прэзідэнта ЗША Барака Абама на другі тэрмін — 57-й урачыстай цырымоніі інаўгурацыі амерыканскіх прэзідэнтаў — прысутнічалі сотні тысяч людзей. Многія з іх казалі, што знаходзяцца там, каб стаць часткай гісторыі. Сярод гледачоў было шмат турыстаў з усяго свету. Спачатку Прэзідэнт прысутнічаў на набажэнстве ў царкве, адкуль накіраваўся да ўпрыгожанага сцягамі Капітолія. Падчас цырымоніі Абама трымаў руку на дзвюх Бібліях. Адна з іх, на якой Абама прысягаў і 4 гады таму, належала прэзідэнту Аўрааму Лінкальну. На гэты раз да яе Абама дадаў яшчэ адну — Біблію знакамітага змагара за грамадзянскія правы Марціна Лютэра Кінга, забітага ў 1968 годзе.

Прэзідэнт Абама прынёс прысягу, паўтарыўшы тэкст за Старшынёй Вярхоўнага Суда ЗША: «Я, Барак Хусэйн Абама, урачыста клянуся, што буду добрасумленна выконваць аба-

вязкі Прэзідэнта Злучаных Штатаў Амерыкі і наколькі стане мне сілы, буду падтрымліваць, ахоўваць і абараняць Канстытуцыю Злучаных Штатаў. І дапамажы мне Бог».

У прамове, звернутаі да грамадзян ЗША, Абама адзначыў, што амерыканцаў яднаюць **традыцыйныя каштоўнасці — жыццё, свабода і імкненне да шчасця**, а таксама ідэя роўнасці людзей і свабоды: *«Кожны раз, калі мы збіраемся на інаўгурацыю Прэзідэнта, мы становімся сведкамі дзейнай сілы нашай Канстытуцыі. Мы пацвярджаем абяцанне нашай дэмакратыі. Мы нагадваем, што аб'ядноўвае гэтую краіну не колер нашай скуры або дагматы нашай веры, і не паходжанне нашых імёнаў. Тое, што робіць нас выключнымі — тое, што робіць нас амерыканцамі — гэта нашая вернасць ідэі, сфармуляванай ў Дэкларацыі больш за два стагоддзі таму: **«Мы падтрымліваем ісціну, якая відавочная: усе людзі створаныя роўнымі»**... Сёння мы працягваем бясконцы шлях, каб злучыць сэнс гэтых слоў з рэаліямі нашага часу. Гісторыя паказала, што, хоць гэтыя ісціны і відавочныя, яны ніколі самі па сабе не выконваюцца: хоць свабода -- гэта дар ад Бога, але народ павінен яе зберагаць тут, на Зямлі... Магчымасці Амерыкі бязмежныя, наколькі мы валодаем усімі якасцямі, якія патрэбныя ў гэтым свеце: маладосць і энергія; разнастайнасць і адкрытасць; бясконцы патэнцыял для рызыкі і шанец пераасэнсавання. Мае амерыканцы, мы створаныя для гэтага моманту, і мы будзем карыстацца ім — пакуль карыстаемся ім разам».*

Ніякіх нечаканасцей прэзідэнцтва Абама не прынесла — і не магло прынесці пры існуючай у Штатах сістэме стрымліванняў і супрацьвагаў. Амерыканцы любяць смяяцца, што кожны прэзідэнт свой першы тэрмін праводзіць дзеля выбарна на другі, а другі — дзеля гісторыі.

Баракі Абама пашанцавала. Ён стаў гістарычнай асобаю яшчэ ў 2008 г. і займеў трохі часу, каб унесці свой уклад дзеля квітнення Злучаных Штатаў Амерыкі.

І Злучаныя Штаты Амерыкі маюць усе шанцы на тое, каб заставацца сусветным лідарам у самых розных сферах.

Сакрэт амерыканскага поспеху — у адкрытасці, у гатоўнасці і імкненні засвоіць, акцэптаваць усё самае лепшае, што ёсць і можа быць у свеце. У даверы да невядомага. У магчымасці рэалізацыі ўсяго, што спрыяе сацыяльнаму прагрэсу і раскрыццю лепшых чалавечых рыс і якасцей. У апоры на прынцыпы свабоды, якія заклаў Бог.

А больш надзейнай апоры не бывае.

Літаратура

1. Dahl, Stephan: Culture and Culture Transformation, ECE, 1997.
2. Guirdham, Maureen. Communicating across Cultures at Work: second edition, 2005.
3. Smolicz, Jerzy. Cultural Democracy and Ethnic Pluralism: Multicultural and Multilingual Policies in Education, 2005.
4. Albert, Rosita. Latinos / Latinas in the United States: Diversity, cultural patterns, and misconceptions, 1998.
5. Zajda, J. Living Together: Globalization, Education and Intercultural Dialogue / Political Crossroads, 2007, Vol.14, №1, pp. 37-49.
6. Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. — Москва: ООО «Изд-во АСТ», 2003. — 603 с.
7. Тойнби, А. Дж. Цивилизация перед судом истории. Мир и Запад: [пер. с англ.] / Арнольд Дж. Тойнби. — М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2011. — 318, [2] с.
8. Кун, Т. Структура научных революций / Т. Кун. — М., 2003.
9. Поппер, К. Нормальная наука и опасности, связанные с ней / К. Поппер // Кун Т. Структура научных революций. — 2003. — С. 323-325.
10. White Paper on Intercultural Dialogue: Council of Europe, 2008.
11. Гадамер, Г.-Г. Актуальность прекрасного / Г.-Г. Гадамер. — М.: Искусство, 1991. — 367 с.
12. Бахтин, М. М. Литературно-критические статьи // М. М. Бахтин. — М.: Худож. лит., 1986. — 543 с.
13. Бубер, М. Два образа веры / М. Бубер. — М.: Республика, 1995. — 464 с.

14. Уладыкоўская, Л. Як захаваць культурную самабытнасць?: сучасныя нарысы да некаторых аспектаў праблемы / Л. Уладыкоўская — Мінск, 2010. — 116 с.
15. Каравкин, В. И. Идеальная модель культуры / В. И. Каравкин. — М.: ОГИ, 2010. — 336 с.
16. Human Relations Area Files: Pickler Memorial Library, Truman State University.
17. Ортега-и-Гассет, Х. Восстание масс / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. — 1989. — №4. — С.114-155.
18. Ясперс, К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. — М.: Политиздат, 1991. — 527 с.
19. Гуревич, П. С. Культурология / П. С. Гуревич. — М: Знание, 1996. — 288 с.
20. Intercultural Dialogue // Euro barometer: Robert Schuman Foundation [Electronic resource]. — 2007. — Mode of access: www.robert-schuman.eu. — Date of access: 03.03.2013.
21. Culture programme: a serious cultural investment / European Commission — Culture [Electronic resource]. — 2008. — Mode of access: http://europa.eu/pol/cult/index_en.htm. — Date of access: 07.08.2008.
22. Fukuyama, F. (2007) Identity and Migration. Prospect Magazine, issue 131, February. Available at www.prospect-magazine.co.uk/article_details.php?id=8239
23. Eriksen, T.H. (2006) Diversity and Difference: Neoliberalism in the Minority Debate. In: Rottenburg, R., Schnepel, B., and Shimada, S. (eds) The Making and Unmaking of Difference. Bielefeld: Transaction. Available at <http://folk.uio.no/geirthe/Diversity.html>
24. European Commission (2007) A European Agenda for Culture in a Globalising World. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 10 May. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:EN:PDF>

25. Neumann, I.B. (2006) European Identity and Its Changing Others. Speech to the EU summit fringe conference 'Constructing New Identities in Transforming Europe: Enlargement and Integration: Are They Compatible?', University of Helsinki, 5 October. Available at www.nupi.no/content/download/613/12217/version/8/file/710.pdf
26. UNESCO (2005) Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris: UNESCO. Available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919e.pdf>
27. Barrera I, Corso R. Cultural competency as skilled dialogue. Topics in Early Childhood Special Education 2002 Summer; 22 (2): 103–15.
28. Beck, U. (2006) *Cosmopolitan Vision*. London: Polity.
29. Krippendorff, K. Writing: Monologue, Dialogue, and Ecological Narrative. Pages 119–159 in Michael B. Hinner (Ed.), *Introduction to Business Communication*.
30. Krippendorff, K. The Dialogical Reality of Meaning; *The American Journal of Semiotics* 9, 1–4: 17–34 (actually 2006, nominally), 2003.
31. Mortenson, S.T, Burleson, B.R., Feng, B., & Liu, M. (2009). Cultural similarities and differences in seeking social support as a means of coping: A comparison of European Americans and Chinese and an evaluation of the mediating effects of self-construal. *Journal of International and Intercultural Communication*, 2(3), 208–239.
32. Douglas, M. Developing frameworks for providing culturally competent health care. *Journal Transcultural Nursing*. 2002 July; 13 (3): 177.
33. Kersten, A. (2005). The struggle for dialogue. *Management Communication Quarterly*, 19 (3), 361–364.
34. Boe, C. and Hervik, P. (2008) *Integration through Insult? In: Eide, E., Kunelius, R. and Phillips A. (eds) Transnational Media Events: The Mohammed Cartoons and the Imagined Clash of Civilizations*. Nordicom: Gothenborg.

35. Philipsen, G. (1992). *Speaking culturally: Explorations in social communication*. Albany: State University of New York Press.
36. Meleis A. Culturally competent scholarship: substance and rigor. *Advances in nursing science* 1996; 19(2): 1–16.
37. Уладыкоўская, Л. Адкрыццё маёй Амерыкі, або Навошта беларусам ЗША? / Л. Уладыкоўская. — Мінск: Тэсей, 2012. — 80 с.

Уладыкоўская, Л. М.

У47

Міжкультурны дыялог : амерыканская парадыгма / Л. Уладыкоўская. — Мінск, Установа «Міжкультурны дыялог» : 2014. — 92 с.

The book reveals the secrets of the American success and the essence of the American paradigm of intercultural dialogue. It explains why the American approaches in the field of intercultural dialogue are so important for Belarus.

Аўтар паказвае сутнасць і сучасныя сусветныя падыходы да міжкультурнага дыялогу, канцэнтруючыся на шматграннасці амерыканскай парадыгмы. Кніга раскрывае сакрэты амерыканскага поспеху, а таксама тлумачыць, чаму менавіта падыходы ЗША у сферы міжкультурнага дыялогу так важныя для Беларусі.

Навуковы аналіз суседнічае з аўтарскім эсэ, што робіць кнігу займальнай і карыснай не толькі для навукоўцаў, выкладчыкаў, работнікаў сферы культуры, студэнтаў, але для ўсіх, хто цікавіцца сучаснымі сацыякультурнымі працэсамі і амерыканістыкай.

**УДК 008
ББК 71**

PhD **Liubou Uladykouskaja**

*Founder and General Director,
Institution «Intercultural Dialogue»,
Chief,
Research Laboratory for Intercultural
Communication,
Institute for Management and Social
Technologies, Belarusian State
University*

Liubou Uladykouskaja worked as a Director of the F.Skaryna National Science and Education Center, in the Ministry of Education of Belarus.

She is the author of 320 publications and about 150 international initiatives on intercultural dialogue, nation building and development issues.

She has took part in joint scientific and social projects in Poland, Great Britain, Germany, Luxembourg, France, Italy, the USA, Sweden, Norway, Lithuania, Latvia, Ukraine.

She is a Board member of a number of international organizations and clubs.

Languages: Belarusian, English, Polish, Ukrainian, and Russian.

e-mail: uladykl@gmail.com